

DROGER PÅ KROGEN

En uppföljning av narkotikasituationen
i Stockholms krogmiljö

Anna Strandberg
Tobias Elgán
Johanna Gripenberg

Rapport nr 62

STAD:s rapportserie, 2018

Rapport nummer 62

ISSN: 1654-7497

ISBN: 978-91-85997-31-2

www.stad.org

Rapporten kan beställas från: anna.k.strandberg@sll.se

FÖRORD

STAD (Stockholm förebygger Alkohol- och Droget) startade som ett tioårigt projekt med uppdraget att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet startades 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslutade att göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Sedan 2010 är STAD en permanent enhet inom Centrum för psykiatrforskning Stockholm.

STAD:s arbete kännetecknas av ett nära samarbete mellan praktik och forskning där kunskaperna från utvärderingar omsätts till praktik och de praktiska metoderna utsätts för kritisk och konstruktiv granskning. Kunskapen om vad som kännetecknar effektiva preventiva metoder har ökat men det finns fortfarande ett stort behov av att utveckla och testa nya samhällsbaserade preventiva metoder, dels genom det aktionsinriktade arbetssätt som i stor utsträckning kännetecknar STAD, och dels genom att studera hur metoder fungerar när de verkar i den vardag de är avsedda för. En del av STAD:s arbete utgörs också av att genomföra kartläggningar och behovsanalyser för att få fram fakta kring bland annat alkohol- och droganvändning, vilka problem som finns och vilka åtgärder som behövs.

I föreliggande rapport redovisas resultat från en enkätundersökning som genomförts bland kroganställda på krogar i Stockholm. Undersökningen utgör en uppföljning av de kartläggningar av narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö som STAD genomförde under 2001 och under 2007/08. Datainsamlingen påbörjades under våren 2016 och pågick fram till juni 2017, bland kroganställda som då deltog i STAD:s utbildning *Ansvarsfull alkoholserving*. I undersökningen 2001 ställdes frågan: *Hur ser narkotikasituationen ut på Stockholms krogar och vilka åtgärder krävs för att minska förekomsten av narkotika?* Samma fråga har vi nu ställt femton år senare.

Undersökningen är delfinansierad med medel från FORTE (nr. 2016-07352).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	2
SAMMANFATTNING	4
BAKGRUND	6
Alkohol- och narkotikaförebyggande arbete på krogen	8
Krogar mot Knark	9
SYFTE.....	10
METOD.....	10
Deltagare och datainsamling	10
Enkäten.....	11
Genomförande.....	11
RESULTAT	11
Resultat från enkätundersökningen 2016/17	11
Svarsfrekvens och bortfall.....	11
Kön och ålder	12
Drogförekomst i krogmiljön.....	12
Inställning till narkotika	13
Erbjudande om narkotika	14
Egen användning av narkotika	14
Skillnader i narkotikabruk mellan kön och ålder.....	15
Jämförelser mellan de som använt narkotika senaste året och de som aldrig använt narkotika	16
Jämförelser över undersökningsåren 2001, 2007/08 och 2016/17	17
Förslag för att minska förekomst av narkotika på krogen	19
Utbildning.....	19
Samarbete med och närvaro av polisen	20
Nolltolerans mot narkotika/Policy.....	21
Krogmiljö	21
Samarbete.....	22
Övriga synpunkter från kroganställda	22
DISKUSSION	23
SLUTSATS	27
Rekommendationer	27
REFERENSER.....	27
BILAGOR	32

SAMMANFATTNING

Bakgrund. STAD har vid två tidigare tillfällen gjort studier av narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö. Efter den inledande kartläggningen, som visade på en hög förekomst av narkotika, tog STAD fram en metod som kallas *Krogar mot Knark*, vilken är ett flerkomponentsprogram med syfte att förebygga narkotikaanvändning i krogmiljö. Utvärderingar av *Krogar mot Knark* har visat på signifikanta effekter både i form av att kroganställda rapporterat en minskad narkotikaförekomst på krogen, färre kroganställda rapporterat egen narkotikaanvändning samt att kroganställda i högre grad ingripit mot narkotikapåverkade gäster. På senare år har STAD dock fått signaler från samverkanspartner att narkotikasituationen återigen har förvärrats, vilket var skälet till att initiera en ny uppföljande studie.

Syfte. Syftet är att kartlägga narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö, dels för att skapa en lägesbild av hur narkotikasituationen ser ut idag och dels för att jämföra med de två tidigare kartläggningar STAD genomfört 2001 och 2007/08.

Metod. Från och med våren 2016 fram till sommaren 2017 tillfrågades kroganställda i Stockholm som deltog i STAD:s utbildning *Ansvarsfull alkoholserving* om att anonymt besvara en enkät om narkotikasituationen på krogen. Enkäten besvarades av samtliga som tog del av utbildningen och besvarades av totalt 665 personer mellan 18 och 66 år (med en medianålder på 25 år), varav 52,8% var kvinnor och 47,3% män.

Resultat. Kroganställda rapporterar att det ofta förekommer narkotika på krogen i Stockholm. Jämfört med undersökningen 2007/08 är det också en ökad andel kroganställda som rapporterar ett eget narkotikabruk, och ibland är andelen även större jämfört med STAD:s första kartläggning från 2001. Andelen som rapporterar egen narkotikaanvändning är störst i åldersgruppen 18 till 24 år. Drygt 78% av de svarande rapporterar att de har sett narkotikapåverkade gäster under det senaste halvåret på krogen i Stockholm. Nästan hälften, 47,6%, har sett någon bli *erbjuden* narkotika och 43,2% har sett någon *ta* narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året. Det är 51,0% som uppger att de själva har blivit erbjudna narkotika på krogen i Stockholm och var tionde kroganställd uppger att de har fått ett erbjudande om narkotika under den senaste månaden eller oftare. Av de svarande har 60,8% någon gång använt narkotika, 34,8% har använt narkotika under det senaste året eller oftare och 14,3% uppger att de använt narkotika den senaste månaden eller oftare. I åldersgruppen 18-24 år var det 47,4% som hade använt narkotika under det senaste året och 22,0% som använt narkotika under den senaste månaden. Den mest förekommande drogen är hasch/marijuana, vilket 58,7% svarar att de använt. Vidare har 31,4% någon gång använt kokain, 24,4% ecstasy och 17,1% uppger att de någon gång använt amfetamin. En majoritet av de svarande, 71,3%, stödjer lagen om att narkotikapåverkade gäster skall avvisas från krogen. Medan 53,7% instämmer i att det skall vara olagligt att vara påverkad av narkotika,

anser 10,6% att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol. De kroganställda har flera förslag kring hur narkotikaförekomsten på krogen ska kunna minskas. Bland annat nämns att det är viktigt med utbildning för all personal kring droger generellt och också kring hur man ser att en person är narkotikapåverkad. Vidare framkommer att ökat samarbete med polisen och mer polisiär närvaro är önskat, samt att det är viktigt med en tydlig nolltolerans mot narkotika.

Slutsats. Resultaten är bekymmersamma och visar att narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö har förvärrats sedan STAD:s senaste kartläggning 2007/08. I likhet med vad som framkommit i STAD:s tidigare studier anser krogpersonal bland annat att det finns behov av en ökad polisiär närvaro, utbildning till all personal och en tydligt kommunicerad nolltolerans mot narkotika bland både personal och gäster. Resultaten tyder på att det narkotikaförebyggande arbetet i Stockholms krogmiljö behöver förstärkas, och *Krogar mot Knark* är en metod som tidigare visat sig vara en effektiv del i ett sådant arbete. Den höga förekomsten av narkotika i krogmiljö gör också att det finns anledning att göra fler studier bland annat bland kroggäster, i övriga nöjesmiljöer och även bland unga vuxna i andra branscher.

Rekommendationer. Baserat på de oroande siffror som framkommer i denna rapport om förekomsten av narkotika i Stockholms krogmiljö, och den höga andelen kroganställda som rapporterar eget bruk av narkotika är STAD:s rekommendation att arbetet med *Krogar mot Knark* i Stockholm behöver återupptas med förnyad styrka. Även krogbranschen visar stort intresse för att återuppta arbetet och studien visar också att de anställda bland annat efterfrågar utbildning och mer polisiär närvaro i krogmiljön. I dagsläget finns ingen organisation som har uppdraget att förvalta arbetet och därför finns ett behov av nationell samordning för att driva *Krogar mot Knark*. Metoden har i utvärderingar visat sig vara en effektiv del i det förebyggande arbetet kring narkotika i krogmiljö. Förebyggande arbete behöver bedrivas kontinuerligt och det är viktigt att de metoder som tagits fram och visat på effekter också förvaltas.

BAKGRUND

Det finns en rad folkhälsorelaterade problem som är associerade med narkotikaanvändning i form av både psykologiska och fysiska effekter både på kort och på lång sikt (Bellis MA, 2005; Chinet, Stephan, Zobel, & Halfon, 2007; Vasica & Tennant, 2002). Narkotikabruk ökar risken för att utveckla tolerans och beroende, att överdosera samt att utveckla psykiatriska problem (Cottler, Womack, Compton, & Ben-Abdallah, 2001; Kurtz, Surratt, Levi-Minzi, & Mooss, 2011; Parrott, Milani, Parmar, & Turner, 2001). Narkotikabruk ökar också risken att få svårigheter i relation till vänner eller familj (Chinet et al., 2007; Singer, Linares, Ntiri, Henry, & Minnes, 2004), att köra påverkad (Voas, Johnson, & Miller, 2013), att bli utsatt för brott eller att själv begå brott (Kurtz, 2012; Kurtz, Inciardi, & Pujals, 2009) sexuellt riskbeteende (Buttram & Kurtz, 2015, 2016; Novoa, Ompad, Wu, Vlahov, & Galea, 2005; Sterk, Klein, & Elifson, 2008), och att smittas av sexuellt överförbara sjukdomar (Mitcheson, McCambridge, Byrne, Hunt, & Winstock, 2008).

Narkotikarelaterad kriminalitet, sjuklighet och dödlighet har i någon mån ökat under de senaste tio åren i åldersgruppen under 30 år (CAN, 2017). Den narkotikarelaterade dödligheten har även ökat under det senaste decenniet där majoriteten som avlider är män och de flesta dödsfallen beror på överdoser (dvs. oavsiktliga förgiftningar). Av de som är intagna på anstalt har 29% ett känt narkotikamissbruk medan 20% har ett känt blandmissbruk, och drygt hälften av de intagna rapporterar att de använt narkotika under de 12 månader som föregick fängelsestraffet (Folkhälsomyndigheten, 2017). Vidare visar svensk forskning att 10% av våldsbrotten begås av personer som är påverkade av narkotika (Grann & Fazel, 2004). Därtill ska nämnas att priserna på narkotika idag är lägre jämfört med för 25 år sedan, trots att stora mängder narkotika tas i beslag. Möjliga förklaringar kan vara att tillgängligheten på narkotika är hög och även att många nya psykoaktiva substanser når marknaden innan de narkotikaklassas samt att narkotikaklassade läkemedel blivit vanligare på den illegala marknaden (CAN, 2017). Svenska undersökningar visar att sedan 1988 har priset på narkotika minskat, vilket gäller alla de droger som bevakas vilka inkluderar marijuana, amfetamin, kokain och heroin. Sedan 1988 har Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) följt gatuprisutvecklingen för hasch, marijuana, amfetamin, kokain och heroin och priserna för alla dessa substanser är lägre nu jämfört med när man började mäta. Amfetamin och brunt heroin är de droger som minskat mest i pris, medan priset på cannabis har ökat något igen under senare år. Det kan förklaras av en ökad efterfrågan, men också av att THC-halten i cannabis är högre nu. Priset på kokain sjönk under 1990-talet men har legat stabilt under de senaste 15 åren. Även priset på ecstasy har sjunkit även om uppgifterna kring de mindre vanliga drogerna är mer osäkra (Guttormsson & Zetterqvist, 2018).

CANs senaste rapport Drogutvecklingen i Sverige tyder på att under 2000-talet är andelen i befolkningen som någon gång provat narkotika oförändrad. Samtidigt finns vissa tecken på att narkotikaanvändningen blivit något mer omfattande bland unga vuxna. I den senaste skolundersökningen uppgav 14% av de 18-åriga flickorna och 20% av de 18-åriga pojkarna att de någon gång provat narkotika, medan 13% hade använt narkotika under de senaste 12 månaderna. Jämfört med motsvarande andelar bland ungdomar i USA och Europa är det tämligen låga nivåer. Bland de 18-åringar som uppgav att de någon gång använt narkotika var den allra vanligaste substansen cannabis (95%; motsvaras av 16% bland samtliga gymnasieelever). Annan narkotika var betydligt ovanligare och bland alla elever var det någon enstaka procent som uppgav att de använt exempelvis amfetamin, kokain, ecstasy, eller sömn-/lugnande medel (CAN, 2017; Thor, 2017). Folkhälsomyndighetens rapport om narkotikasituationen i Sverige visar att drygt 3% av befolkningen i åldern 16-64 år har använt cannabis under de senaste 12 månaderna. Cannabisanvändning var också vanligare bland män och bland yngre. Bland de som var 16-24 år hade 7,7% använt cannabis under de senaste 12 månaderna, bland 25-34-åringarna 6,9%, bland 35-44-åringarna 1,7% medan knappt en halv procent av de i åldrarna 45-64 år använt cannabis under de senaste 12 månaderna (Folkhälsomyndigheten, 2017). I den vuxna befolkningen (16-84 år) rapporterar 12% att de någon gång använt cannabis medan 1% rapporterar att de använt cannabis under de senaste 30 dagarna (CAN, 2017).

Internationell forskning visar att narkotikaanvändningen är högre bland besökare på nattklubb och vidare även att de oftare använder flera olika droger (Fernández-Calderón, Cleland, & Palamar, 2018). De senaste årtiondena har oron för användningen av narkotika i krogmiljö runt om i världen ökat och främst gäller det s.k. klubbdroger. Uttrycket klubbdroger refererar vanligtvis till olagliga substanser som exempelvis kokain, ecstasy (MDMA) och amfetamin vilka används i syfte att förbättra eller förhöja klubbupplevelsen (Bellis, Hughes, & Lowey, 2002; Chinet et al., 2007; Miller et al., 2009; Parsons, Grov, & Kelly, 2009; Weir, 2000) och benämningen inkluderar också ett ständigt inflöde av nya psykoaktiva designerdroger (German, Fleckenstein, & Hanson, 2014; Musselman & Hampton, 2014). Unga vuxna är de mest frekventa besökarna i nattklubbvärlden. De är också särskilt sårbara för att blanda flera olika droger vilket ökar risken för negativa konsekvenser i form av både fysiska och psykiska skador (Kurtz, Inciardi, Surratt, & Cottler, 2005; Kurtz, Surratt, Buttram, Levi-Minzi, & Chen, 2013; Owen, 2003). Det finns inte så mycket internationell forskning om narkotikaförekomst i krogmiljö att jämföra med, och de studier som finns handlar ofta om narkotikakonsumtion eller narkotikarelaterade problem bland gäster, se exempelvis (Fernández-Calderón et al., 2018; Kurtz, Buttram, Pagano, & Surratt, 2017). Dock visar en ny studie bland kroganställda i Norge att 45% av de medverkande kroganställda någon gång använt narkotika, 18% hade använt narkotika under det senaste året medan 7% hade använt narkotika under den senaste månaden. Vidare var narkotikaanvändning vanligast i de yngre åldersgrupperna. Bland kroganställda 18-25 år hade 50% använt narkotika någon gång och 25% använt narkotika senaste året. I gruppen 26-35 år rapporterade 57% narkotikaanvändning någon gång,

och 20% narkotikaanvändning under det senaste året. De mest förekommande drogerna att någon gång ha använt var hasch/marijuana (44%) kokain (17.2%) ecstasy (13.2%) and amfetamin (12%) (Buvik, Bye, & Gripenberg, 2018). En annan norsk studie visar också på hög narkotikakonsumtion bland gäster i krogmiljö, där 67% uppgav att de någonsin använt narkotika och 43% att de använt narkotika under det senaste året. Vidare uppgav 65% att de någon gång använt hasch/marijuana, 25% att de någon gång använt kokain, 19% att de någon gång använt ecstasy, och 15% att de någon gång använt amfetamin (Nordfjaern, Bretteville-Jensen, Edland-Gryt, & Gripenberg, 2016). I STAD:s kartläggning från 2001 av förekomsten av narkotika i Stockholms krogmiljö rapporterade 60% av de kroganställda att de någon gång hade tagit narkotika och 27% uppgav att de använt narkotika under det senaste året. Efter ett intensivt förebyggande arbete (se beskrivning nedan) visade den uppföljande kartläggningen 2007/08 att motsvarande andelar för narkotikaanvändning någon gång var 53% och 19% för narkotikaanvändning under det senaste året (Gripenberg, Wallin, & Andreasson, 2007; 2011a; 2011b). Sammanfattningsvis tyder forskningen på att narkotikaanvändning är betydligt vanligare i krogmiljö jämfört med bland befolkningen i stort, och också att detta verkar gälla både bland gäster och personal. Detta gör krogmiljön till en viktig arena för förebyggande arbete.

Alkohol- och narkotikaförebyggande arbete på krogen

I regeringens samlade strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitik 2016-2020 är det fortsatta målet ett samhälle fritt från narkotika, där tillgången på narkotika ska begränsas. Vidare att unga inte ska börja bruka narkotika, andelen som utvecklar skadligt bruk ska minska och man betonar vikten av och betydelsen av det förebyggande arbetet (Regeringskansliet, ID-nummer Skr. 2015/16:86).

I Sverige är all icke-medicinsk användning av narkotika olaglig, och syftet med den strikta narkotikalagen är att reducera narkotikabruk (nolltolerans). Den prevention (dvs. förebyggande arbete) som bedrivs är därför universell snarare än skadereducerande, dvs. individer ska inte börja använda narkotika. Enligt alkohollagen får krogarna inte släppa in eller servera alkohol till narkotikapåverkade personer, och om narkotikapåverkade personer upptäcks inne på krogen ska de ombes att lämna. Ansvar för att lagen efterlevs åligger krogägare och krogpersonal, vilket gör dem till en viktig målgrupp för interventioner med syfte att minska narkotikabruk på krogen. Ett ökat antal krogar med serveringstillstånd, förlängda öppettider och en hög tillgänglighet både vad gäller alkohol och narkotika, samt den unga publiken och personalen är andra aspekter som gör krogmiljön till en central arena för preventiva insatser.

Internationellt har forskning om förebyggande arbete på krogen främst fokuserat på alkohol (Graham et al., 2004; Holder et al., 1993; Lang, Stockwell, Rydon, & Beel, 1998; Scherer, Fell, Thomas, & Voas, 2015). I Sverige har STAD:s forskargrupp genomfört och utvärderat ett interventionsprogram som riktar sig mot alkohol i krogmiljön och som kallas *Ansvarsfull alkoholserving*. Arbetet har varit

framgångsrikt och STAD:s studier har visat att programmet i Stockholm resulterade i en väsentlig ökning av nekandegraden för alkoholserving till underåriga och till märkbart berusade personer (överserving) och en minskning med 29% av det polisrapporterade våldet (Wallin & Andreasson, 2004; Wallin, Gripenberg, & Andreasson, 2005; Wallin, Norstrom, & Andreasson, 2003). Inledningsvis var syftet med Ansvarfull alkoholserving att genom samverkan, utbildning och förbättrad tillsyn minska berusningsdrickande och därmed relaterade problem så som skador och våldsbrott. Vetenskapliga utvärderingar med både kvalitativa och kvantitativa metoder har visat att projektet haft betydande effekt. Serving av alkohol till kraftigt berusade har minskat signifikant, och det alkoholrelaterade våldet i interventionsområdet minskade signifikant i jämförelse med kontrollområdet (Wallin & Andreasson, 2004; Wallin et al., 2005; Wallin et al., 2003). Sedan 1996 bedriver STAD utbildningen *Ansvarfull alkoholserving* och utbildar omkring 600 kroganställda varje år. Internationell forskning om vad som är effektivt när det gäller att minska narkotikabruk på krogen är inte lika omfattande. Det som förespråkats från forskarhåll är anpassningar i den fysiska miljön, att krogen ska förespråka en hälsosam livsstil, och även skadereducerande åtgärder för att minska narkotikarelaterade problem i krogmiljön (Bellis et al., 2002; Butler, 2005; Drugs & Public Policy, 2010; Weir, 2000).

Krogar mot Knark

STAD:s framgångsrika arbete med *Ansvarfull alkoholserving* utvecklades under 2001 till att även omfatta narkotikaområdet. Signaler från polisen, restaurangbranschen och Maria Ungdom tydde då på att narkotika inte var ovanligt i Stockholms krogmiljö. Under hösten 1999 genomförde STAD i samarbete med ett undersökningsföretag en befolkningsstudie där Stockholmsborna bland annat tillfrågades om sin inställning till olika åtgärder för att förhindra bråk på krogen. En övervägande majoritet, 96%, var positiva till att krogen skulle avvisa narkotikapåverkade gäster medan 66% var positiva till att polisen avvisar drogpåverkade gäster. Sammanfattningsvis tyckte Stockholmsborna att narkotikapåverkade gäster på krogen var ett problem (Wallin, 2001; Wallin, Hjalmarsson, Brenemark, & Danielsson, 1999). Detta var startskottet för forskningsprojektet *Krogar mot Knark*, där STAD påbörjade arbetet med att inkludera även narkotika i det preventiva arbetet på krogen. Eftersom inga tidigare undersökningar av narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö gjorts inleddes arbetet med en kartläggning, bestående av både djupintervjuer och en enkätundersökning, av förekomsten av narkotika på krogen i Stockholm samt av krogpersonalens synpunkter kring möjliga preventiva åtgärder. Kartläggningen visade att krogpersonal i Stockholm använde narkotika i högre utsträckning än övriga befolkningen vilket också var i enlighet med de signaler STAD fått från krogbranschen och polisen om en ökad användning av narkotika på krogar, både bland personal och gäster (Gripenberg-Abdon, 2012; Gripenberg, 2002a, 2002b).

Krogar mot Knark bygger på erfarenheterna från *Ansvarsfull alkoholservice* och riktar sig till krogar med serveringstillstånd. Precis som metoden *Ansvarsfull alkoholservice* är *Krogar mot Knark* ett flerkomponentsprogram och baseras på ett systemtänk kring förebyggande arbete i krogmiljö. *Krogar mot Knark* syftar till att minska narkotikabruk bland gäster och personal på krogar med serveringstillstånd (Gripenberg-Abdon, Wallin, & Andreasson, 2011a; Holder, 2001). *Krogar mot Knark* har som strategi att rikta sig till restaurangpersonal för att minska narkotikabruk på krogen. Interventionen inkluderar komponenter som samverkan mellan nyckelaktörer (krogbransch och olika myndigheter), ändringar i den fysiska krogmiljön (exempelvis vid toaletter), drogutbildning för dörrvakter, krogägare och personal samt media- och PR-arbete. Utöver detta ingår också en hög polisiär närvaro i krogmiljön. Andra viktiga delar i interventionen inkluderar information om, samt undertecknande av, narkotikapolicy för alla nyanställda. I policydokumentet framgår exempelvis att narkotikamissbruk inte accepteras bland kroganställda och gäster, och att narkotikapåverkade gäster ska avvisas från krogen (Gripenberg, 2002a, 2002b). Den inledande kartläggningen följdes upp med utvärderingar som visade på signifikanta effekter av *Krogar mot Knark*, i form av att kroganställda rapporterade minskad förekomst av narkotika på krogen, färre rapporterade eget bruk av narkotika och vidare att narkotikapåverkade gäster oftare blev avvisade eller inte insläppta på krogen (Gripenberg-Abdon et al., 2011a; 2011b; Gripenberg et al., 2007; Gripenberg-Abdon, 2012).

Vid två tidigare tillfällen, 2001 och 2007/08, har STAD genomfört kartläggningar av förekomsten av narkotika i Stockholms krogmiljö. Som nämndes ovan fick STAD inför den första kartläggningen 2001 signaler från branschen och från polis att förekomsten av narkotika på krogen var hög. Inför föreliggande kartläggning fick STAD samma signaler vilket även var ett av skälen till att göra denna femtonårsuppföljning av narkotikasituationen.

SYFTE

Syftet med denna studie är att studera hur narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö ser ut, och vidare även att jämföra med de tidigare kartläggningar STAD genomfört 2001 och 2007/08. Inom ramen för studien har kroganställda tillfrågats om observerat narkotikabruk bland gäster, om attityder till narkotika och eget narkotikabruk, samt vidare fått ge förslag på möjliga åtgärder för att minska narkotikabruk bland gäster och personal.

METOD

Deltagare och datainsamling

Målgruppen var personal från krogar i Stockholm. STAD har i tidigare studier visat att det via postenkät till kroganställda är svårt att få en bra svarsfrekvens. Vidare saknas fullständiga register över

restaurangpersonal och omsättningen på personal är ofta hög. Studier genomförd i skolmiljö visar också att svarsfrekvensen är högre när enkäter besvaras i klassrummet jämfört med när de skickas hem med post. Urvalet begränsades därför, på samma sätt som i de tidigare kartläggningarna, till kroganställda på krogar i Stockholm som under tidsperioden våren 2016 fram till juni 2017 deltog i STAD:s utbildning *Ansvarsfull alkoholserving*.

Enkäten

Enkäten är densamma som använts vid STAD:s två tidigare kartläggningar av narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö (Gripenberg, 2002a, se även Bilaga 1). Majoriteten av frågorna har fasta svarsalternativ och en rad som möjliggör övriga kommentarer. Enkäten innehåller bakgrundsfrågor om kön, ålder, yrke samt arbetslivserfarenhet inom restaurangbranschen. Vidare ställs frågor om uppfattning om förekomst av narkotika samt vilken inställning de svarande själva har till narkotika. Enkäten innehåller även frågor om egna erfarenheter av narkotika, såsom att ha blivit erbjuden och/eller ha använt narkotika. De svarande får också ge förslag på insatser som de tror kan minska narkotikaanvändning bland gäster och personal.

Genomförande

Enkäten tog ungefär 10-15 minuter att besvara och genomfördes före den föreläsning om narkotika som ingår i utbildningen *Ansvarsfull alkoholserving*. En medarbetare från STAD presenterade syftet med undersökningen, samt informerade om att enkäten besvaras anonymt samt att medverkan givetvis var frivillig. Kursdeltagarna ombads att sitta enskilt för att säkra anonymiteten. När enkäten var ifylld, la den svarande sin enkät i ett tomt kuvert, förseglade och därefter samlades enkäterna in. Data analyserades i SPSS 23.0. Frekvenser analyserades för att beskriva förekomst och användning av narkotika och χ^2 analyser gjordes för att undersöka skillnader mellan undersökningsåren ($p < ,05$).

RESULTAT

Resultat från enkätundersökningen 2016/17

Svarsfrekvens och bortfall

Totalt har 665 kroganställda från drygt 160 restauranger i Stockholm besvarat enkäten. Alla kursdeltagarna var villiga att svara på enkäten och det var ingen som lämnade in ett helt tomt formulär, dvs. undersökningen hade inget externt bortfall. Ett visst internt bortfall förekom vilket betyder att en del av de svarande valt att lämna vissa frågor obesvarade. Endast ett fåtal valde att inte besvara bakgrundsfrågorna om kön, ålder och arbetslivserfarenhet. Vad gäller frågorna om drogförekomst på krogen och attityd till droger varierade bortfallet mellan 0,5% till 2%. Det interna bortfallet är högst på frågorna som rör egna erfarenheter av att ha blivit erbjuden narkotika eller att ha använt narkotika.

Bortfallet på dessa frågor varierar mellan 4,4% och 14,1%. Det interna bortfallet är högre även på de frågor som rör var en blivit erbjuden och/eller använt narkotika, och varierar mellan 10,2% och 22,3%. Jämfört med de tidigare kartläggningar STAD genomfört av i Stockholms krogmiljö är det interna bortfallet större i denna mätning.

Kön och ålder

Bland de som besvarade enkäten var 47,2% män och 52,8% kvinnor och åldern varierade från 18 år till 66 år, med en medianålder på 25 år. Medelålder var 28,2 (sd=8.7). Arbetslivserfarenhet i branschen varierade från mindre än ett år upp till 41 år, med en mediantid i branschen på 5 år och ett medelvärde på 7 år (sd=7,1). Flertalet yrkeskategorier var representerade och 43,4% av de svarande kryssade i flera kategorier. Drygt hälften av de svarande (52,6%) uppgav att de är serveringspersonal. Därefter var de vanligaste kategorierna bartender 43,5%, hovmästare 17,1%, driftsansvarig 14,8% och restaurangchef 10%. Tre procent uppgav att de är krögare, 3% att de arbetar som entrévärdar och 0,8% är ordningsvakter (se även Tabell Bilaga 2).

Drogförekomst i krogmiljön

Lite drygt en femtedel (20,6%) av de svarande tror att det finns mer narkotika på krogen idag jämfört med för 5 år sedan, medan 5,5% tror att det finns mindre narkotika och 9,2% tror att det inte är någon skillnad. En majoritet av de svarande (64,7%) uppger att de inte vet om det finns mer eller mindre narkotika på krogen idag jämfört med för 5 år sedan. Många av de som svarat på det öppna kommentarsalternativet uppger att de inte bott i Stockholm så länge, alternativt att de inte arbetat i restaurangbranschen så länge. Flera uppger också att de är för unga för att ha en uppfattning, dvs. de var inte 18 år fyllda för fem år sedan. Uppfattningen att narkotikan är mer synlig idag framkommer, liksom uppfattningen att det är svårt att veta eftersom narkotikaanvändningen ofta sker bakom stängda dörrar. Några kommenterar att de hört, exempelvis från en äldre kollega, att narkotika är mer förekommande idag. Kommentaren att narkotikan når yngre nu förekommer också. En majoritet, drygt 78,4%, rapporterar att de ser narkotikapåverkade gäster på krogen i Stockholm någon gång i halvåret eller oftare, medan 21,5% uppger att de ser narkotikapåverkade gäster någon gång i veckan. Nära sju procent ser narkotikapåverkade gäster nästan varje kväll. Flera kommenterar att det kan vara svårt att avgöra om det är alkohol- eller narkotikapåverkan, och att det är av betydelse vilken typ av krog det handlar om samt att narkotika är vanligast förekommande i nattklubbsmiljöer. Flera uppger att de sett narkotikapåverkan när de själva varit gäster, men inte när de arbetat. På frågan hur lätt en tycker det är att se om en gäst är narkotikapåverkad svarar 33,1% att det är lätt eller mycket lätt, medan 44% uppger att det varken är lätt eller svårt. Nästan 18% svarar att det är svårt eller mycket svårt. Kommentarer kring hur lätt det är att upptäcka narkotikapåverkan domineras av att det beror på vilken typ av drog den påverkade tagit. Några påpekar också att det kan vara svårt att särskilja alkohol- och narkotikapåverkan

om någon är mycket berusad. Nästan hälften (47,6%) av de svarande uppger att de sett någon bli *erbjuden* narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året eller oftare. Motsvarande andel som sett någon *ta* narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året eller oftare är 43,2%. Nästan 5% av de svarande uppger att de sett någon bli *erbjuden* eller *ta* narkotika på krogen i Stockholm under den senaste veckan. Några kommenterar att de själva blivit erbjudna narkotika men att det då inte varit när det själva jobbat. En deltagare skriver däremot att "*Även jag själv har blivit tillfrågad när jag jobbat, gästen blev avvisad*" medan en annan påpekar att "*Vanligare och vanligare med gräs*". (se även Tabeller Bilaga 3)

Inställning till narkotika

Narkotikapåverkade gäster får enligt alkohollagen inte vistas på krogen och om narkotikapåverkan upptäcks ska gästen avvisas. Nästan tre fjärdedelar av de svarande, 71,3%, uttrycker stöd för lagen och instämmer i att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas från krogen. Drygt en femtedel (22,2%) menar att narkotikapåverkade gäster ska avvisas endast om de missköter sig. Vidare anser lite drygt hälften (53,7%) av de svarande att det ska vara olagligt att vara påverkad av narkotika. En fjärdedel, 24,7% tycker inte narkotikapåverkan ska vara olagligt medan 21,6% känner sig osäkra och uppger att de inte vet. Majoriteten av kommentarerna handlar om att det beror på vilken drog det gäller, och flera påpekar att de anser att cannabis (hasch/marijuana) ska vara lagligt. Några påpekar att alkohol också är en drog som gör stor skada. Drygt tre fjärdedelar (77,9%) tycker inte att narkotika ska vara lagligt, medan 10,6% svarar att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol. Drygt elva procent är osäkra och svarar att de inte vet. Den vanligaste kommentaren är att det beror på vilken drog det handlar om, och synpunkten att cannabis bör vara lagligt uttrycks av flera.

Drygt fyrtio procent av de svarande uppgav att de sett någon *ta* narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året. Vi frågade också vad de svarande skulle göra om de skulle se någon *ta* narkotika på krogen och de mest vanliga svaren var att kontakta en chef eller kollega vilket 66,3% uppgav att de skulle göra alternativt att kontakta dörrpersonal vilket 61,9% uppgav att de skulle göra eller. Vidare svarade 38,1% att de skulle ringa polisen, 2,4% att de inte vet och 2,1% att de inte skulle göra någonting. Flera kommenterar att de skulle avvisa gästen själva, medan andra skulle kontakta vakt eller polis. Trots att majoriteten av krogpersonalen rapporterar att de har sett narkotikapåverkade gäster på krogen och anser att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas, så rapporterar drygt hälften (56,2%) att de aldrig bett en narkotikapåverkad gäst lämna krogen där de jobbar. Några kommenterar att det kan vara svårt att vara säker på om gästen är narkotikapåverkad. Flera säger också att de inte själva avvisat men att de bett en vakt göra det. (se även Tabeller Bilaga 4)

Erbjudande om narkotika

Många av de svarande uppger att de någon gång har blivit erbjudna narkotika. Vanligast är att ha blivit erbjuden marijuana vilket 76,3% uppger att de blivit. Vidare svarar 57% att de någon gång blivit erbjudna kokain, 47% att de blivit erbjudna ecstasy, 31% narkotikaklassade läkemedel utan recept, 29,1% amfetamin, 24,9% hallucinogena svampar, 24,3% LSD, 5,8% rökheroin och 3,5% heroin i injektionsform. Nästan elva procent svarar att de blivit erbjudna någon annan typ av narkotika och de andra droger som nämns är GHB (1), ritalin (1), MDMA (2), kat (1), spice (2), värktabletter och receptbelagd medicin. Vanligast är att ha blivit erbjuden narkotika hos vänner vilket 70% av de kroganställda uppger att de blivit, följt av att ha blivit erbjuden utomlands (60,1%), på krogen (56,9%), på gatan (42,5%), på festival (37,8%), på svartklubb (24,4%), på jobbet (17,4%) eller på andra ställen (9%). Exempel på andra platser där de medverkande rapporterar att de blivit erbjudna narkotika är utomhusfest eller park, i kollektivtrafiken och på kryssning. En av de svarande skriver ”Av en gäst som frågade när jag jobbade i baren”. Lite drygt hälften (51,1%) svarar att de någon gång har blivit erbjudna narkotika på krogen i Stockholm. Var tionde kroganställd uppger att de har fått ett erbjudande om narkotika under den senaste månaden eller oftare. (se även Tabeller Bilaga 5)

Egen användning av narkotika

Många av de tillfrågade uppger att de har använt narkotika. Nästan trettiofem procent (34,8%) svarar att de använt narkotika under det senaste året, medan 60,8% svarar att de någonsin använt narkotika. Den vanligaste drogen att ha använt är hasch/marijuana, vilken 58,7% av de kroganställda uppger att de någon gång använt. Av de svarande har 17,4% använt hasch/marijuana 5-20 gånger och 16,8% har använt hasch/marijuana mer än 20 gånger. Den näst vanligaste drogen är kokain som 31,4% uppger att de någon gång använt. Drygt 24% svarar att de någon gång använt ecstasy, narkotikaklassade läkemedel utan recept 20,0%, amfetamin 17,1%, hallucinogena svampar 11,8%, medan LSD-användning rapporteras av 9,4% av de svarande. Det är sex personer som använt rökheroin och två som använt heroin i injektionsform. Vidare rapporterar 2,7% av männen och 0,6% av kvinnorna att de någon gång använt anabola androgena steroider. Nästan fem procent uppger att de har använt någon annan typ av narkotika. Andra droger som nämns är DMT (1), drivgas (1), ritalin (1) poppers (1), spice (1), lustgas (1), MDMA (3) (se Tabell 1). Det är också av intresse att ta reda på när narkotika användes senast. Av de svarande uppger 7,0% att de använt narkotika under den senaste veckan, 7,3% uppger att de har använt narkotika senaste månaden, 10,3% under det senaste halvåret, 10,2% att de har använt narkotika senaste året, medan 26,0% uppger att det var flera år sedan de använde narkotika.

Tabell 1. Har du använt någon eller några av följande narkotika? Procentuell fördelning och antal bland krogpersonal.

	EN GGR	2-4 GGR	5-20 GGR	MER ÄN 20 GGR	TOTAL %
HASCH/MARIJUANA	7,0	17,4	17,4	16,8	58,7
AMFETAMIN	3,6	6,5	4,1	2,9	17,1
KOKAIN	7,7	9,4	8,2	6,0	31,4
HEROIN I INJEKTIONSFORM	0,2	-	-	0,2	0,3
HEROIN I RÖKFORM	0,3	0,5	0,2	-	1,0
ECSTASY	5,7	9,7	6,4	2,5	24,4
LSD	5,0	3,8	0,7	-	9,4
HALLUCINOGENA SVAMPAR	7,2	3,2	0,9	0,5	11,8
NARKOTIKAKLASSADE LÄKEMEDEL UTAN RECEPT	4,3	7,5	3,8	4,4	20,0
ANNAN TYP AV NARKOTIKA	1,0	1,4	0,4	1,8	4,5
MOP*	0,7	-	0,3	-	1,0

Missing varierade mellan 6% och 12,8%.

*MOP är en påhittad substans som är med i enkäten för att kontrollera för osanna svar.

De vanligaste platserna där de kroganställda uppgav att de använt narkotika var hos vänner 55,7%, utomlands 35,7%, på krogen 28,9%, på festival 21,6%, på svartklubb 14,1%, på gatan 14,0%, på arbetsplatsen 4,8% och på annan plats 7,0%. Av de som svarade annan plats nämndes att ha använt narkotika i hemmet eller utomhus exempelvis i en park eller i skogen. Det är vidare 21,1% som rapporterar att de har använt narkotika på en Stockholmskrog någon gång. Nästan 14% uppger att de använt narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året. (se även Tabeller Bilaga 6)

Skillnader i narkotikabruk mellan kön och ålder

Det är få skillnader mellan könen. Den enda skillnaden som noterats är att män verkar ha en liberalare inställning till narkotika. Det är ingen statistiskt signifikant skillnad i andelen kvinnor (55,9%) och män (51,1%) ($\chi^2 = 1,476$, $p = ,224$) som tycker att det ska vara olagligt att vara påverkad av narkotika. Däremot är det skillnad vad avser inställning till legalisering av narkotika, det är en signifikant större andel män som anser att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som alkohol och tobak (13,3% vs. 8%, $\chi^2 = 4,849$, $p = ,028$). Vad gäller att själv ha använt narkotika finns inga signifikanta skillnader mellan kvinnor och män, inte avseende användning det senaste året (33,0% vs. 37,0%, $\chi^2 = 1,067$, $p = ,302$) och inte heller vad avser användning någonsin (61,8% vs. 59,9%, $\chi^2 = ,232$, $p = ,630$).

Om de svarande delas in i fyra åldersgrupper ser vi signifikanta skillnader, både vad gäller att någonsin ha använt narkotika och vad avser att ha använt narkotika under det senaste året. Det mest centrala resultatet är att en signifikant större andel i den yngre åldersgruppen (18-24 år) har använt narkotika under det senaste året. Nästan hälften (47,4%) av de svarande under 25 år uppger att de har använt narkotika under det senaste året, jämfört med 33,6%, 24,4% respektive 6,3% i de äldre åldersgrupperna (se Tabell 2).

Tabell 2. Andelen som har använt narkotika någon gång respektive använt narkotika senaste året fördelat på fyra åldersgrupper (n=621).

	ANVÄNT NARKOTIKA NÅGON GÅNG	ANVÄNT NARKOTIKA SENASTE ÅRET
	$\chi^2 = 11,270, p = ,010$	$\chi^2 = 54,627, p = <,001$
< 25	66,7 ^a	47,4 ^a
25-29	59,4 ^{a,b}	33,6 ^{a,b}
30-39	57,7 ^{a,b}	24,4 ^b
40+	46,8 ^b	6,3 ^c
TOTAL	60,9	34,8

χ^2 test utfördes med signifikansnivå ,05, tre frihetsgrader och korrigerade för flera test med Bonferroni.

Bokstäverna anger när de olika åldersgrupperna skiljer sig signifikant ifrån varandra, dvs. mellan värden med samma bokstav finns ingen statistiskt signifikant skillnad.

Jämförelser mellan de som använt narkotika senaste året och de som aldrig använt narkotika

Att ha använt narkotika under det senaste året kan ses som en form av aktivt bruk (jämfört med att ha använt narkotika för många år sedan). Resultaten visar att det finns flera signifikanta skillnader mellan gruppen kroganställda som rapporterar att de använt narkotika senaste året eller oftare (n=219) jämfört med gruppen som rapporterar att de aldrig använt narkotika (n=247) (se Tabell 3). En signifikant större andel i gruppen som uppger att de använt narkotika senaste året har sett narkotikapåverkade gäster på krogen (88,1% vs. 67,8%), sett någon bli erbjuden (63,9% vs. 32,7%) eller ta narkotika (59,8% vs. 30,6%) på krogen i Stockholm. Vidare anser en signifikant större andel att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol (21,2% vs. 4,9%), medan en signifikant mindre andel uppger att de tycker att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas från krogen (62,1% vs. 76,7%) och att en mindre andel tycker att det ska vara olagligt att vara narkotikapåverkad (35,2% vs. 66,8%). Bland de som använt narkotika senaste året uppger 50,5% att de någon gång använt narkotika på krogen i Stockholm och 39,7% uppger att de använt narkotika på krogen i Stockholm under det senaste året.

Tabell 3. Andelen som instämmer med olika påståenden om narkotika (kroganställda som uppger att de använt narkotika senaste året jämfört med de som aldrig använt narkotika)

	ANVÄNT NARKOTIKA SENASTE ÅRET (%)	ALDRIG ANVÄNT NARKOTIKA (%)	X² (P)
SETT NARKOTIKAPÅVERKADE GÄSTER PÅ KROGEN I STOCKHOLM	88,1	67,8	27,412 (< ,001)
SETT NÅGON BLI ERBJUDEN NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM	63,9	32,7	45,361 (< ,001)
SETT NÅGON TA NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM	59,8	30,6	39,954 (< ,001)
NARKOTIKAPÅVERKADE GÄSTER SKA ALLTID AVVISAS FRÅN KROGEN	62,1	76,7	11,754 (< ,01)
DET SKA VARA OLAGLIGT ATT VARA NARKOTIKAPÅVERKAD	35,2	66,8	45,618 (< ,001)
NARKOTIKA SKA VARA LAGLIGT SOM TOBAK OCH ALKOHOL	21,2	4,9	27,678 (< ,001)

Jämförelser över undersökningsåren 2001, 2007/08 och 2016/17

Resultaten visar att det finns statistiskt signifikanta skillnader mellan undersökningsåren vad gäller attityd till narkotika och även kring narkotikaförekomst på krogen. Andelen kroganställda som uppger att de skulle ringa polisen om de ser en narkotikapåverkad gäst respektive andelen som uppger att de anser att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas från krogen är signifikant mindre i mätningen 2016/17 jämfört med motsvarande andelar i mätningen 2007/08. Resultaten tyder också på att attityden till narkotika blivit mer liberal. Jämfört med tidigare år svarar en signifikant mindre andel kroganställda att de anser att det ska vara olagligt att vara narkotikapåverkad, och en större andel uppger också att de anser att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol. Jämfört med 2007/08 uppger en större andel kroganställda i mätningen 2016/17 att de sett någon bli erbjuden narkotika på krogen under det senaste året (se Tabell 4).

Tabell 4. Jämförelser över tid, andelen kroganställda som instämmer med olika påståenden om narkotika (procentuell fördelning)

	2001	2007/08	2016/17	X ²	P
RINGER POLISEN OM SER NARKOITKAPÅVERKAD GÄST	38,8 ^a	52,9 ^b	38,1 ^a	35,744	< ,001
NARKOTIKAPÅVERKAD GÄST SKA AVVISAS FRÅN KROGEN	73,9 ^a	84,5 ^b	71,3 ^a	36,268	< ,001
DET SKA VARA OLAGLIGT ATT VARA NARKOTIKAPÅVERKAD	62,4 ^a	67,4 ^a	53,7 ^b	26,439	< ,001
NARKOTIKA SKA VARA LAGLIGT	5,9 ^a	4,9 ^a	10,6 ^b	17,225	< ,001
SETT NARKOTIKAPÅVERKAD GÄST SENASTE HALVÅRET	82,8 ^a	75,9 ^b	78,4 ^{a,b}	7,719	,021
SETT NÅGON BLI ERBJUDEN NARKOTIKA PÅ KROGEN SENASTE ÅRET	48,1 ^a	39,0 ^b	47,6 ^a	13,148	,001
SETT NÅGON TA NARKOTIKA PÅ KROGEN SENASTE ÅRET	46,2 ^a	37,9 ^b	43,2 ^{a,b}	8,287	,016

χ^2 test utfördes med signifikansnivå ,05, två frihetsgrader och korrigerade för flera test med Bonferroni.

Bokstäverna anger när de olika mätillfällena skiljer sig signifikant ifrån varandra, dvs. mellan värden med samma bokstav finns ingen statistiskt signifikant skillnad.

Det är en signifikant större andel kroganställda som rapporterar att de någonsin använt narkotika i föreliggande undersökning jämfört med den undersökning som gjordes 2007/08. Vidare uppger en större andel att de använt narkotika under det senaste året jämfört med vid de båda tidigare mätningarna. Medan mätningen 2007/08 visade att andelen kroganställda som rapporterade att de använt narkotika (någonsin 52,6% och under det senaste året 18,9%) var signifikant mindre jämfört med mätningen 2001 (då motsvarande andelar var 60,3% respektive 26,7%), så visar resultaten i denna rapport att andelen som rapporterar att de någon gång använt narkotika nu är signifikant större (60,8%), och vad gäller att ha använt narkotika senaste året även större än vid den första mätningen (34,8%) (se Tabell 5).

Tabell 5. Jämförelser över tid, andelen kroganställda som uppger att de använt narkotika (någonsin respektive senaste året) (procentuell fördelning)

	2001	2007/08	2016/17	X ²	P
NÅGONSIN ANVÄNT NARKOTIKA	60,3 ^a	52,6 ^b	60,8 ^a	10,364	,006
ANVÄNT NARKOTIKA SENASTE ÅRET	26,7 ^a	18,9 ^b	34,8 ^c	40,272	< ,001

χ^2 test utfördes med signifikansnivå ,05, två frihetsgrader och korrigerade för flera test med Bonferroni.

Bokstäverna anger när de olika mätillfällena skiljer sig signifikant ifrån varandra, dvs. mellan värden med samma bokstav finns ingen statistiskt signifikant skillnad.

Vidare visar resultaten att det finns statistiskt signifikanta skillnader mellan undersökningsåren vad gäller andelen kroganställda som uppger att de någon gång använt olika typer av narkotika. Jämfört med

mätningen som gjordes 2007/08 är det i mätningen 2016/17 en signifikant större andel kroganställda som svarar att de någon gång använt hasch/marijuana (58,7% vs. 47,1%), kokain (31,4% vs. 21,9% vs.), ecstasy (24,4% vs. 13,1%), hallucinogena svampar (11,8% vs. 5,6%) och narkotikaklassade läkemedel utan recept (20% vs. 14,5%). Vidare är andelen som uppger att de någon gång använt ecstasy, hallucinogena svampar och narkotikaklassade läkemedel utan recept även signifikant större nu jämfört med vid mätningen 2001 (se Tabell 6).

Tabell 6. Jämförelser över tid, andelen kroganställda som någon gång använt narkotika uppdelat på olika substanser

	2001	2007/08	2016/17	X ²	P
HASCH/MARIJUANA	52,7 ^{ab}	47,1 ^a	58,7 ^b	17,544	< ,001
KOKAIN	24,9 ^{ab}	21,9 ^a	31,4 ^b	15,285	< ,001
AMFETAMIN	20,4 ^a	14,5 ^b	17,1 ^{ab}	6,740	,034
ECSTASY	16,4 ^a	13,1 ^a	24,4 ^b	28,106	< ,001
HEROIN I INJEKTIONSFORM	0,2	-	0,3		
HEROIN I RÖKFORM	0,9 ^a	1,6 ^a	1,0 ^a	1,455	,483
LSD	6,1 ^a	5,9 ^a	9,4 ^a	6,906	,032
HALLUCINOGENA SVAMPAR	7,2 ^a	5,6 ^a	11,8 ^b	16,703	< ,001
NARKOTIKAKLASSADE LÄKEMEDEL	14,0 ^a	14,5 ^a	20,0 ^b	8,723	,013

χ^2 test utfördes med signifikansnivå ,05, två frihetsgrader och korrigerade för flera test med Bonferroni.

Bokstäverna anger när de olika mätillfällena skiljer sig signifikant ifrån varandra, dvs. mellan värden med samma bokstav finns ingen statistiskt signifikant skillnad.

^a Antalet i cellerna är för få för att beräkna χ^2

Förslag för att minska förekomst av narkotika på krogen

De kroganställda har också besvarat frågan om vad de tror att krogen kan göra för att minska narkotikaanvändning bland personal och gäster. Detta ställdes som en öppen fråga och 41,8% (n=278) valde att svara på frågan och många hade flera förslag på vad som skulle kunna göras för att minska narkotika på krogen. Förslagen kan delas in i följande områden, utbildning; samarbete med och närvaro av polisen; nolltolerans mot narkotika/policy; krogmiljö och samarbete. Kommentarer beskrivs nedan och varje område illustreras med citat.

Utbildning

I de svar som ges på frågan vad krogen kan göra för att minska narkotikabruk bland gäster och personal är det tydligt att utbildning är något som uppfattas som viktigt. Kunskap är något som de kroganställda ser som en viktig del i arbetet. Det ses som betydelsefullt att all personal har generell kunskap kring narkotika, kring olika substanser och vilka konsekvenser narkotikaanvändning får samt även kring tecken på narkotikapåverkan, och hur en hanterar narkotikapåverkade gäster. Dörrvakter nämns även

som en viktig grupp eftersom de möter gästerna redan innan de är inne på krogen. Svaren på frågan tyder på att välutbildad personal som känner sig trygg i att identifiera narkotikapåverkan och vet vad de ska göra när så sker är något som de kroganställda ser som en viktig del i arbetet för att minska narkotika på krogen. STAD:s utbildningar nämns av flera.

”Informera personal om synliga tecken på att en person är påverkad av narkotika. Även vilka följder/konsekvenser narkotikaanvändning/beroende har på kroppen till det yttre och inre. Att personalen som regel ska få utbildning i hantering av påverkade personer”

”Utbilda personal om kännetecknen så att man lättare kan se vilka som är påverkade. Se till att krogarna har klara och tydliga riktlinjer i hur personal ska reagera och hantera narkotikarelaterade situationer”

”Låta alla gå STAD-utbildning, neka alla påverkade”

”Utbildning och information till serveringspersonal. Kunskapsutbyte mellan generationer. Promota hälsosam livstil/liv utanför alkohol och krogen för de som arbetar i branschen. För att alkohol och fylla inte ska bli för normaliserat vilket lätt leder till en slappare attityd och gränssättning.”

Samarbete med och närvaro av polisen

En kommentar som återkommer är de kroganställdas önskan om ett nära samarbete med polisen och en ökad polisiär närvaro på krogen, närvaro både i form av uniformerad polis och av civilpolis. Det är tydligt att krogpersonalen vill samarbeta med polisen och att det också ska vara tydligt på krogen.

”Hålla bättre koll. Personal och även polis som finns runt omkring. Var på toa en gång och från ingenstans kom en kille med vitt pulver i en påse och frågade om jag ville köpa. Hade någon i personalen varit där eller om det fanns polis som kom dit ibland så hade det kanske aldrig hänt”

”Mer polis ute på ställena. Det är inte krögarens uppgift att sköta samhällets uppdrag!”

Nolltolerans mot narkotika/Policy

Flera kommentarer handlade om att det är viktigt att krogen har en uttalad nolltolerans mot narkotika, både för gäster och personal. Kommentarererna tyder på att kroganställda tycker att det är viktigt med en tydlig drogpolicy och att denna kommuniceras ut. Några nämner också att de tycker att drogtester ska göras bland anställda, antingen vid misstanke eller som slumpmässiga stickprov. Några kommenterar också att krogen som arbetsgivare har ett ansvar att erbjuda hjälp och rehab om de upptäcker att en anställd använder narkotika. Att det är viktigt att uppmärksamma personalen och se till att de som behöver får hjälp och stöd.

”Nolltolerans gällande narkotika/missbruk - bland både gäster och personal. En öppen dialog mellan arbetsgivare och anställda skulle också underlätta och hjälpa ung/osäker personal etc.”

”Jag tror att krogarna måste bli tydligare med att det är nolltolerans som gäller. Både för gäster och personal.”

”Nolltolerans för användning och innehav. Preventivt och informativt arbete tillsammans med polisens narkotikaenhet. Utbildning av personal. Aktiv nej-policy”

”Införa drogpolicy, kissprov, nolltolerans och utbilda personal i allvaret av droger. Alla ser det som något skoj, och många inser allvaret för sent. Marijuana ses ju idag som cigg av allt för många unga.”

”Tydligt avståndstagande: Alkohol och drogpolicy, nolltolerans för nyttjande hos personal, se över personalaktiviteter, göra dem alkoholfria.”

Krogmiljö

Olika aspekter lyftes fram kring att minska narkotikaförekomst i krogmiljön, varav den vanligaste var att ha uppsikt över toaletterna för att försvåra narkotikaanvändning exempelvis genom att ha dålig belysning och inga plana ytor. Dörrvakterna nämndes som en central grupp eftersom de har möjlighet att stoppa narkotikapåverkade gäster redan i dörren, men det är även viktigt för annan personal att kunna få kontakt med vakt om en situation uppstår. Flera nämner att det är viktigt att vara uppmärksam och att ”ha koll” och att det är viktigt att narkotikapåverkade gäster avvisas om de upptäcks inne på krogen. Flera nämner också möjligheten att visitera gäster vid entrén.

”Vara noga med att kolla efter sånt vid toaletterna. Där händer det ofta att man stöter på en person som är påverkad.”

”Bra belysning på toaletter + inga mörka hörn.”

Samarbete

Det framkommer i kommentarerna att kroganställda menar att det krävs samarbete mellan personalgrupperna för att minska narkotikabruket. Det är viktigt att exempelvis serveringspersonal kommunicerar med vakter, men också att chefer har en öppen dialog med sina anställda där det finns utrymme för frågor.

”Ha en kommunikation mellan de olika arbetspositionerna, exempelvis att man som servitris har en bra dialog med bartendern så att man gemensamt har koll på alla personer i lokalen.”

”Prata med varandra och ha nära kontakt med vaktpersonal.”

”Samarbete, informera varandra, visa upp att vi tillsammans arbetar emot användandet av droger.”

”Viktigt med en öppen dialog mellan personal, chefer, vakter mm där alla ev frågor är ”tillåtna” ex. ”hur tänker ni i de här fallen”, ”vad gäller om...”, ”vad säger lagen om..?”. Att ”klimatet” på arbetsplatsen inte är sådant att en ”drogkultur” är ok. Viktigt att äldre personal och ansvariga skickar rätt signaler.”

Övriga synpunkter från kroganställda

Några nämner att de inte tycker att det är den enskilda brukaren som är problemet utan de kriminella gäng som distribuerar narkotikan. Flera anser också att ”lättare” narkotika ska legaliseras och det som verkar anses som en lättare drog när en drog namnges är cannabis (marijuana, gräs, weed) vilket sannolikt speglar den något mer liberala inställning till narkotika som framkom i enkäten.

”Att kunna minska stress och få bättre arbetsförhållanden med kortare arbetspass gör att personal inte vänder sig till knark.”

”Avkriminalisera lättare typer av narkotika”

”Bland annat se till att folk som jobbar inom krogen t.ex. ordningsvakter inte säljer till folk (har hänt). Jobba enhetligt för att motverka det. Allt ifrån vad som sker i dörren till baren. Jag tror många som jobbar på krogen blundar för det iom att det är så pass vanligt. Om folk som var påverkade helt skulle försvinna så tror jag att en stor del av gästerna skulle försvinna eftersom jag uppfattar det som så pass accepterat och att så många gör det”

DISKUSSION

STAD har vid tre tillfällen genomfört kartläggningar av narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö. Den första kartläggningen gjordes 2001 och följdes upp med en mätning 2007/08. Resultaten i föreliggande rapport bygger på data som samlades in bland kroganställda som under perioden våren 2016 till juni 2017 deltog i STAD:s utbildning Ansvarfull alkoholserving. Totalt har 665 kroganställda besvarat enkäten.

En stor andel av de kroganställda som besvarat enkätundersökningen rapporterar att det förekommer narkotika på krogen i Stockholm. Majoriteten (78,4%) uppger att de sett narkotikapåverkade gäster på krogen i Stockholm under det senaste halvåret eller oftare. Nästan hälften, 47,6%, har sett någon bli erbjuden narkotika på krogen under det senaste året medan 43,2% uppger att de sett någon ta narkotika på krogen i Stockholm senaste året. Mellan mätningarna 2001 och 2007/08 sjönk andelen som rapporterade att de sett narkotikapåverkade gäster på krogen och även andelen som uppgav att de sett gäster ta narkotika på krogen, medan det i jämförelse med mätningen 2016/17 inte finns några signifikanta skillnader med föregående mätningar. Däremot har andelen kroganställda som uppger att de sett någon bli erbjuden narkotika på krogen ökat signifikant mellan 2007/08 till 2016/17. Narkotikapåverkade gäster får enligt alkohollagen inte vistas eller serveras alkohol på krogen. Även om en majoritet (71,3%) av de kroganställda som besvarat enkäten anser att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas från krogen, så har andelen sjunkit sedan mätningen 2007/08 då motsvarande andel var 84,5%.

Drygt 60% av de kroganställda som besvarat enkäten uppger att de någon gång använt narkotika. Andelen som någonsin använt narkotika är signifikant större nu jämfört med 2007/08 då andelen var 52,6%. Medan mätningen 2007/08 visade att andelen kroganställda som rapporterade att de använt narkotika (någonsin och senaste året) var signifikant mindre jämfört med mätningen 2001, så visar resultaten för 2016/17 att andelen som nu rapporterar eget bruk är signifikant större. Vad gäller att ha använt narkotika senaste året är andelen även större än vid den första mätningen 2001. De droger som kroganställda rapporterar att de blivit erbjudna och använt i störst utsträckning är hasch/marijuana,

kokain och ecstasy. I undersökningen 2016/17 är det också en signifikant större andel kroganställda som rapporterar att de använt hasch/marijuana, kokain (jämfört med 2007/08) och som använt ecstasy (jämfört med både 2001 och 2007/08). Kokain och ecstasy räknas in bland de s.k. klubbdrogerna och används ofta för att förhöja klubbupplevelsen (Fernández-Calderón et al., 2018; Ramo, Grov, Delucchi, Kelly, & Parsons, 2011; Weir, 2000).

Det saknas i stor utsträckning internationell forskning om förekomst av och förebyggande arbete kring narkotika i krogmiljö att jämföra med, och de studier som finns handlar ofta om narkotikakonsumtion eller narkotikarelaterade problem bland gäster (Fernández-Calderón et al., 2018; Kurtz et al., 2017). Dock visar en ny studie bland kroganställda i Norge på liknande resultat som STAD:s undersökning 2016/17. I Norge rapporterade 45% av de kroganställda att de någon gång använt narkotika, medan 18% uppgav att de använt narkotika under det senaste året och 7% att de använt narkotika under den senaste månaden (Buvik et al., 2018). Dessa siffror kan jämföras med resultaten från vår studie, där 60,8% av de svarande uppgav att de någonsin använt narkotika, 34,8% att de använt narkotika under det senaste året och 7,3% under den senaste månaden. Bortsett från andelen som rapporterar narkotikaanvändning under den senaste månaden är det vanligare att kroganställda i Stockholm rapporterar att de använt narkotika, jämfört med kroganställda i Norge. Dock visade båda studierna att narkotikaanvändning är vanligast i den yngre åldersgruppen och att de mest förekommande drogerna är hasch/marijuana, kokain, ecstasy och amfetamin. Den norska studien bland kroganställda visade att 50% av 18-25-åringarna någon gång hade använt narkotika och 25% hade använt narkotika senaste året (Buvik et al., 2018). I föreliggande studie rapporterade 66,7% av kroganställda under 25 år att de någon gång använt narkotika, medan 47,4% uppgav att de använt narkotika senaste året. En annan norsk studie visar också på hög narkotikakonsumtion bland gäster i krogmiljö, där 67% uppgav att de någonsin använt narkotika och 43% att de använt narkotika under det senaste året (Nordfjaern et al., 2016). De senaste uppgifterna som finns tillgängliga om narkotikaanvändning bland befolkningen generellt kommer från CANs rapport Drogutvecklingen i Sverige. I den framkommer att 14% bland 18-åriga flickor och 20% bland 18-åriga pojkar någon gång provat narkotika, medan 13% använt narkotika under de senaste 12 månaderna. Bland de 18-åringar som uppgav att de någon gång använt narkotika var den allra vanligaste substansen cannabis (95%; motsvaras av 16% av samtliga gymnasieelever) (CAN, 2017; Thor, 2017). Vidare visar Folkhälsomyndighetens rapport om narkotikasituationen i Sverige att drygt 3% av befolkningen i åldern 16-64 år har använt cannabis under de senaste 12 månaderna. I åldersgruppen 16-24 år hade 7,7% använt cannabis under de senaste 12 månaderna, i gruppen 25-34 år 6,9%, i gruppen 35-44 år 1,7% medan knappt en halv procent av de i åldern 45-64 år använt cannabis under de senaste 12 månaderna (Folkhälsomyndigheten, 2017). CANs undersökning "Vanor och konsekvenser" kartlägger situationen kring alkohol och andra droger i befolkningen och besvarades 2013 av 15 576 personer i åldern 17-84 år. Två procent av kvinnorna och drygt 4% av männen uppgav att de använt narkotika under det senaste året. I åldersgruppen 20-29 år var motsvarande andelar 6,1% av kvinnorna och 13,9% av männen.

Prevalensen för användning av olika substanser var 2,5% för cannabis, 0,5% för kokain och 0,4% för ecstasy (Ramstedt, Sundin, Landberg, & Raninen, 2014). Sammanfattningsvis tyder forskningen på att narkotikaanvändning är betydligt vanligare i krogmiljö jämfört med bland befolkningen i stort, och att detta verkar gälla både bland gäster och krogpersonal. Det finns flera tänkbara förklaringar till att narkotikaanvändande är mer vanligt förekommande bland kroganställda. STAD:s kartläggningar av narkotikaförekomst i Stockholms krogmiljö visar att krogen är en plats där narkotika är vanligt förekommande, vilket kan innebära en risk för att kroganställda kommer i kontakt med narkotika i sin arbetsmiljö på ett sätt som andra yrkesgrupper inte gör. Kroganställda har också en arbetssituation som ofta innefattar sena nätter och långa arbetspass, vilket några av de svarande också nämnde i de öppna svarsalternativen på enkäten. Dessa förhållanden gör att krogen är en viktig arena för förebyggande insatser.

Resultaten visar också att de som själva använt narkotika under det senaste året, även i större utsträckning har sett narkotikapåverkade gäster, eller sett någon bli erbjuden eller ta narkotika på krogen. Vidare är det en mindre andel av de som själva använt narkotika som instämmer i att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas från krogen och en större andel uttrycker att de tycker att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol. Dessa resultat är inte förvånande, men de belyser att krogmiljön sannolikt kan vara en plats där det förekommer förhållandevis liberala tongångar när det gäller narkotika. På frågan om vad krogen kan göra för att minska förekomsten av narkotika i krogmiljö återkommer svaret att det är viktigt med en tydlig nolltolerans mot narkotika, både vad gäller gäster och krogpersonal. Resultaten visar vidare att andelen kroganställda som instämmer i att narkotikapåverkade gäster alltid ska avvisas är mindre nu jämfört med vid mätningen 2007/08. Andelen som anser att narkotika ska vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol är fortfarande förhållandevis liten, men har blivit signifikant större i jämförelse med tidigare mätningar. På frågan om det ska vara olagligt att vara påverkad av narkotika tycker nu knappa 54% att det ska vara olagligt. Många menar i kommentarerna att det beror på vilken drog, främst hasch och marijuana borde vara lagligt anser en del. Dessa resultat tyder på att det narkotikaförebyggande arbetet behöver bedrivas hela tiden, särskilt med tanke på att krogbranschen är en bransch med hög personalomsättning där det dessutom är vanligt med ung personal. Unga vuxna är dessutom en grupp som generellt är svår att nå med förebyggande insatser (Ramstedt, Lindell, & Raninen, 2012).

Enligt narkotikastrafflagen (1968:64) är det olagligt att inneha eller bruka narkotika, och gärningen kan ge fängelse i högst tre år. Bedöms brottet som ringa kan straffet istället bli böter eller fängelse i högst sex månader. När lagen skärptes till att inkludera fängelse på straffskalan för narkotikapåverkan möjliggjorde det för polisen att begära provtagning för narkotikapåverkan vilket också gjorde det möjligt för polisen att ingripa när gäster är synbart påverkade av narkotika (Gripenberg, 2002a). Av de kroganställdas kommentarer i enkäten framgår tydligt att de önskar mer samarbete med polisen och en

ökad polisiär närvaro på krogen. Mer kontroll och fler besök nämns som möjliga strategier för att minska problem med narkotika på krogen. Några nämner också att narkotika är ett problem som finns ”på gatan” och att det är därifrån det måste bort. En skillnad jämfört med STAD:s kartläggning 2007/08 är att polisens specialistgrupper så som exempelvis Krogsektionen har lagts ner. I krogsektionens arbete ingick bland annat civilklädda poliser som rörde sig i krogmiljön och besökte varje krog minst en gång per kväll. Krogarna hade även ett direktnummer till krogsektionen så att de snabbt kunde komma till krogen exempelvis vid upptäckt av narkotikapåverkade gäster. De många kommentarer som finns kring behovet av ökat samarbete med polisen kan tolkas som att kroganställda saknar den tidigare direktkontakt som fanns med polisen.

Det som framkommer i föreliggande rapport om narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö är oroande, dels för att en stor andel kroganställda rapporterar att de själva använder narkotika och dels för att andelen som rapporterar eget bruk är störst i den yngsta åldersgruppen. Detta tyder på att det finns ett behov av förebyggande arbete kring narkotika på krogen, inte minst därför att det är en miljö där många unga vuxna vistas, arbetar och därmed riskerar att komma i kontakt med narkotika. Efter att STAD presenterade liknande siffror för 15 år sedan startades *Krogar mot Knark*, en intervention som inkluderar många av de delar som de kroganställda själva nämner som viktiga i ett narkotikaförebyggande arbete: drogutbildning för personal, både om narkotika generellt och också kring hur man upptäcker narkotikapåverkan, narkotikapolicy som tydligt kommunicerar en nolltolerans mot narkotika bland anställda och gäster. Då STAD inte har finansiering för att arbeta vidmakthållande av metoder har arbetet inom ramen för *Krogar mot Knark* under de senaste åren varit mindre aktivt. Detta trots att utvärderingar av *Krogar mot Knark* visat signifikanta effekter, både på rapporterad narkotikaförekomst på krogen och på kroganställdas egen narkotikaanvändning (Gripenberg-Abdon et al., 2011a, 2011b; Gripenberg et al., 2007; Gripenberg-Abdon, 2012). Det finns för närvarande inte någon nationell samordning kring arbetet med *Krogar mot knark*. Vidare talar de kroganställda om betydelsen av polisens närvaro och samarbete med polisen. Flera nämner också att drogtestar av personal, antingen vid misstanke eller slumpmässiga, skulle minska droganvändandet bland personalen.

Studiens begränsningar

Vid tolkning av resultaten i denna rapport är det även viktigt att nämna de begränsningar som finns. De kroganställda som varit med och besvarat enkäten är inte slumpmässigt utvalda, utan samtliga är anställda på krogar vars personal deltog i STAD:s utbildning *Ansvarsfull alkoholserving*. Detta begränsar möjligheterna att generalisera resultaten till samtliga restauranger i Stockholm och i Sverige. Dock säger Stockholm stads riktlinjer att alla restauranger med serveringstider efter klockan 01 ska låta sin serveringspersonal genomgå STAD:s utbildning *Ansvarsfull alkoholserving*. Detta gör att det är rimligt att anta att resultaten sannolikt ger en förhållandevis god bild av narkotikasituationen på krogar i Stockholm med sena öppettider.

En del av de medverkande valde att inte besvara vissa frågor i enkäten, vilket är mycket vanligt i enkätstudier. Det interna bortfallet var för de flesta frågor lågt, och varierade mellan 0,5% och 2%. Dock var det för frågorna som rörde eget bruk av narkotika och även frågorna som rörde att ha blivit erbjuden narkotika ett större bortfall vilket gör att resultaten bör tolkas med det i åtanke. Det är också tydligt att det är för de känsligare frågorna, om egna erfarenheter av narkotika, som bortfallet är större. Bortfallet var större i denna mätning jämfört med vid de två tidigare, det finns dock inte anledning att tro att det påverkar slutsatserna i rapporten.

Vidare bör det noteras att de data som jämförts vid de tre olika mättillfällena är tvärsnittsdata, det är alltså inte samma personer som medverkat under de olika undersökningsåren, och också att de data som analyserats i studien är baserade på självrapportering. Det gör att det inte är osannolikt att det förekommer en viss underrapportering, framförallt vad gäller frågorna om eget bruk av narkotika (Johnson, Voas, Miller & Holder, 2009; Gripenberg-Abdon, Elgán, Wallin, Shaafati, Beck & Andréasson, 2012).

SLUTSATS

Kroganställda rapporterar att det ofta förekommer narkotika på krogen i Stockholm och jämfört med undersökningen 2007/08 är det också en ökad andel kroganställda som rapporterar ett eget narkotikabruk. I vissa fall är andelen även större jämfört med STAD:s första kartläggning från 2001. Andelen som rapporterar egen narkotikaanvändning är störst i åldersgruppen 18 till 24 år. Resultaten är bekymmersamma och visar att narkotikasituationen i Stockholms krogmiljö har förvärrats sedan STAD:s senaste kartläggning 2007/08. I likhet med vad som framkommit i STAD:s tidigare studier anser krogpersonal bland annat att det finns behov av en ökad polisiär närvaro, utbildning till all personal och en tydligt kommunicerad nolltolerans mot narkotika bland både personal och gäster. Resultaten tyder på att det narkotikaförebyggande arbetet i Stockholms krogmiljö behöver förstärkas, och *Krogar mot Knark* är en metod som tidigare visat sig vara en effektiv del i ett sådant arbete. Den höga förekomsten av narkotika i krogmiljö gör också att det finns anledning att göra fler studier bland annat bland kroggäster, i övriga nöjesmiljöer och även bland unga vuxna i andra branscher.

Rekommendationer

Baserat på de oroande siffror som framkommer i denna rapport om förekomsten av narkotika i Stockholms krogmiljö, och den höga andelen kroganställda som rapporterar eget bruk av narkotika är STAD:s rekommendation att arbetet med *Krogar mot Knark* i Stockholm behöver återupptas med förnyad styrka. Även krogbranschen visar stort intresse för att återuppta arbetet och studien visar också att de anställda bland annat efterfrågar utbildning och mer polisiär närvaro i krogmiljön. I dagsläget finns ingen organisation som har uppdraget att förvalta arbetet och därför finns ett behov av nationell samordning för att driva *Krogar mot Knark*. Metoden har i utvärderingar visat sig vara en effektiv del i

det förebyggande arbetet kring narkotika i krogmiljö. Förebyggande arbete behöver bedrivas kontinuerligt och det är viktigt att de metoder som tagits fram och visat på effekter också förvaltas.

REFERENSER

- Bellis MA, H. K., McVeigh J, Thomson R, Luke C. . . (2005). Effects of nightlife activity on health. *Nursing Standard*, 19(30): p. 63-71.
- Bellis, M. A., Hughes, K., & Lowey, H. (2002). Healthy nightclubs and recreational substance use - From a harm minimisation to a healthy settings approach. *Addict Behav*, 27(6), 1025-1035.
- Butler, S. (2005). The prevention of substance use, risk and harm in Australia: a review of the evidence. *Drugs-Education Prevention and Policy*, 12(3), 247-248.
- Buttram, M. E., & Kurtz, S. P. (2015). Characteristics associated with group sex participation among men and women in the club drug scene. *Sexual Health*, 12(6), 560-562.
- Buttram, M. E., & Kurtz, S. P. (2016). Alternate Routes of Administration among Prescription Opioid Misusers and Associations with Sexual HIV Transmission Risk Behaviors. *J Psychoactive Drugs*, 48(3), 187-194.
- CAN. (2017). *Drogutvecklingen i Sverige 2017*. CAN-rapport nr 164.
- Chinet, L., Stephan, P., Zobel, F., & Halfon, O. (2007). Party drug use in techno nights: A field survey among French-speaking Swiss attendees. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 86(2), 284-289.
- Cottler, L. B., Womack, S. B., Compton, W. M., & Ben-Abdallah, A. (2001). Ecstasy abuse and dependence among adolescents and young adults: applicability and reliability of DSM-IV criteria. *Human Psychopharmacology-Clinical and Experimental*, 16(8), 599-606.
- Drugs, & Public Policy, G. (2010). Drug Policy and the Public Good: a summary of the book. *Addiction*, 105(7), 1137-1145.
- Fernández-Calderón, F., Cleland, C. M., & Palamar, J. J. (2018). Polysubstance use profiles among electronic dance music party attendees in New York City and their relation to use of new psychoactive substances. *Addict Behav*, 78, 85-93.
- Folkhälsomyndigheten. (2017). *Den svenska narkotikasituationen - en översikt över rapporteringen till EU:s narkotikabyrå*. Folkhälsomyndigheten.
- German, C. L., Fleckenstein, A. E., & Hanson, G. R. (2014). Bath salts and synthetic cathinones: An emerging designer drug phenomenon. *Life Sci*, 97(1), 2-8.
- Graham, K., Osgood, D. W., Zibrowski, E., Purcell, J., Gliksman, L., Leonard, K., . . . Toomey, T. L. (2004). The effect of the Safer Bars programme on physical aggression in bars: results of a randomized controlled trial. *Drug Alcohol Rev*, 23(1), 31-41.
- Grann, M., & Fazel, S. (2004). Substance misuse and violent crime: Swedish population study. *British Medical Journal*, 328(7450), 1233-1234.
- Gripenberg-Abdon, J. (2012). *Drug use at licensed premises- prevalence and prevention*. Karolinska Institutet: PhD-thesis.
- Gripenberg, J. (2002a). *Droger på krogen. En kartläggning av narkotikasituationen på Stockholms krogar*. SStockholm förebygger Alkohol- och Drogproblem (STAD). Rapport nr 20.
- Gripenberg, J. (2002b). *Partydroger på Stockholms krogar. En djupintervjustudie med polis, krögare och ordningsvakter*. SStockholm förebygger Alkohol och Drogproblem (STAD). Rapport nr 22.
- Gripenberg, J., Wallin, E., & Andreasson, S. (2007). Effects of a community-based drug use prevention program targeting licensed premises. *Subst Use Misuse*, 42(12-13), 1883-1898.
- Gripenberg-Abdon, J., Elgán, T.H., Wallin, E., Shaafati, M., Beck, O., & Andréasson, S. (2012). Measuring substance use in the club setting: a feasibility study using biochemical markers. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 7(1).
- Gripenberg-Abdon, J., Wallin, E., & Andreasson, S. (2011a). The "Clubs against Drugs" program in Stockholm, Sweden: two cross-sectional surveys examining drug use among staff at licensed premises. *Substance Abuse Treatment Prevention and Policy*, 6.
- Gripenberg-Abdon, J., Wallin, E., & Andreasson, S. (2011b). Long-term effects of a community-based intervention: 5-year follow-up of 'Clubs against Drugs'. *Addiction*, 106(11), 1997-2004.
- Guttormsson, U., & Zetterqvist, M. (2018). *Narkotikaprisutvecklingen i Sverige - 1988-2017*. CAN-rapport nr 171.

- Holder, H. D. (2001). Prevention of alcohol problems in the 21st century: Challenges and opportunities. *American Journal on Addictions*, 10(1), 1-15.
- Holder, H. D., Janes, K., Mosher, J., Saltz, R., Spurr, S., & Wagenaar, A. C. (1993). Alcoholic Beverage Server Liability and the Reduction of Alcohol-Involved Problems. *J Stud Alcohol*, 54(1), 23-36.
- Johnson, M.B., Voas, R.A., Miller, B.A., Holder, H.D. (2009). Predicting Drug Use at Electronic Music Dance Events: Self-Reports and Biological Measurement. *Evaluation Review*, 33(3), 211-225.
- Buvik, E.K., Bye, K., & Gripenberg, J. (2018). Alcohol and drug use among staff at licensed premises in Norway. *Scand J Public Health*, 1403494818761417.
- Kurtz, S. P. (2012). Arrest histories, victimization, substance use, and sexual risk behaviors among young adults in Miami's club scene. In Y. F. T. B. Sanders, & B. Deeds (Eds.), (Ed.), *Crime, HIV, and health: Intersections of criminal justice and public health concerns* (pp. (pp. 151–166).): New York, NY: Springer.
- Kurtz, S. P., Buttram, M. E., Pagano, M. E., & Surratt, H. L. (2017). A randomized trial of brief assessment interventions for young adults who use drugs in the club scene. *J Subst Abuse Treat*, 78, 64-73.
- Kurtz, S. P., Inciardi, J., & Pujals, E. (2009). Criminal activity among young adults in the club scene. . *Law Enforcement Executive Forum*, 9(2), 47–59.
- Kurtz, S. P., Inciardi, J. A., Surratt, H. L., & Cottler, L. (2005). Prescription drug abuse among ecstasy users in Miami. *Journal of Addictive Diseases*, 24(4), 1-16.
- Kurtz, S. P., Surratt, H. L., Buttram, M. E., Levi-Minzi, M. A., & Chen, M. X. (2013). Interview as intervention: The case of young adult multidrug users in the club scene. *J Subst Abuse Treat*, 44(3), 301-308.
- Kurtz, S. P., Surratt, H. L., Levi-Minzi, M. A., & Mooss, A. (2011). Benzodiazepine dependence among multidrug users in the club scene. *Drug Alcohol Depend*, 119(1-2), 99-105.
- Lang, E., Stockwell, T. I. M., Rydon, P., & Beel, A. (1998). Can training bar staff in responsible serving practices reduce alcohol-related harm? *Drug Alcohol Rev*, 17(1), 39-50.
- Miller, B. A., Furr-Holden, D., Johnson, M. B., Holder, H., Voas, R., & Keagy, C. (2009). Biological Markers of Drug Use in the Club Setting. *J Stud Alcohol Drugs*, 70(2), 261-268.
- Mitcheson, L., McCambridge, J., Byrne, A., Hunt, N., & Winstock, A. (2008). Sexual health risk among dance drug users: Cross-sectional comparisons with nationally representative data. *International Journal of Drug Policy*, 19(4), 304-310.
- Musselman, M. E., & Hampton, J. P. (2014). "Not for Human Consumption": A Review of Emerging Designer Drugs. *Pharmacotherapy*, 34(7), 745-757.
- Nordfjaern, T., Bretteville-Jensen, A. L., Edland-Gryt, M., & Gripenberg, J. (2016). Risky substance use among young adults in the nightlife arena: An underused setting for risk-reducing interventions? *Scand J Public Health*, 44(7), 638-645.
- Novoa, R. A., Ompad, D. C., Wu, Y. F., Vlahov, D., & Galea, S. (2005). Ecstasy use and its association with sexual behaviors among drug users in New York City. *Journal of Community Health*, 30(5), 331-343.
- Owen, F. (2003). *Clubland: The fabulous rise and murderous fall of club culture*. New York: St. Martin's Press.
- Parrott, A. C., Milani, R. M., Parmar, R., & Turner, J. J. D. (2001). Recreational ecstasy/MDMA and other drug users from the UK and Italy: Psychiatric symptoms and psychobiological problems. *Psychopharmacology (Berl)*, 159(1), 77-82.
- Parsons, J. T., Grov, C., & Kelly, B. C. (2009). Club Drug Use and Dependence Among Young Adults Recruited Through Time-Space Sampling. *Public Health Rep*, 124(2), 246-254.
- Ramo, D. E., Grov, C., Delucchi, K. L., Kelly, B. C., & Parsons, J. T. (2011). Cocaine use trajectories of club drug-using young adults recruited using time-space sampling. *Addict Behav*, 36(12), 1292-1300.
- Ramstedt, M., Lindell, A., & Raninen, J. (2013). *Tal om alkohol 2012 – en statistisk årsrapport från monitorprojektet*. Rapport nr 67.
- Ramstedt, M., Sundin, E., Landberg, J., & Raninen, J. (2014). *ANDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013 - en studie med fokus på missbruk och*

beroende samt problem för andra än brukaren relaterat till alkohol, narkotika, dopning och tobak.

- Regeringskansliet. (ID-nummer Skr. 2015/16:86). *En samlad strategi för narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016-2020.*
- Scherer, M., Fell, J. C., Thomas, S., & Voas, R. B. (2015). Effects of Dram Shop, Responsible Beverage Service Training, and State Alcohol Control Laws on Underage Drinking Driver Fatal Crash Ratios. *Traffic Inj Prev, 16*(sup2), S59-S65.
- Singer, L. T., Linares, T. J., Ntiri, S., Henry, R., & Minnes, S. (2004). Psychosocial profiles of older adolescent MDMA users. *Drug Alcohol Depend, 74*(3), 245-252.
- Sterk, C. E., Klein, H., & Elifson, K. W. (2008). Young Adult Ecstasy Users and Multiple Sexual Partners: Understanding the Factors Underlying this HIV Risk Practice. *J Psychoactive Drugs, 40*(3), 237-244.
- Thor, S. (red.) (2017). *Skolelevers drogvänor 2017*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: CAN-rapport nr 170.
- Wallin, E. (2001). *Befolkningens attityder till alkoholservice på restauranger*. STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem): STAD-rapport nr
- Wallin, E., & Andreasson, S. (2004). Can I have a beer, please? A study of alcohol service to young adults on licensed premises in Stockholm. *Prevention Science, 5*(4), 221-229.
- Wallin, E., Gripenberg, J., & Andreasson, S. (2005). Overserving at licensed premises in Stockholm: Effects of a community action program. *J Stud Alcohol, 66*(6), 806-814.
- Wallin, E., Hjalmarsson, K., Brenemark, T., & Danielsson, J. (1999). *Attityder och uppfattningar om narkotikasituationen på restauranger i Stockholms city*. STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem): STAD-rapport nr
- Wallin, E., Norstrom, T., & Andreasson, S. (2003). Alcohol prevention targeting licensed premises: A study of effects on violence. *J Stud Alcohol, 64*(2), 270-277.
- Vasica, G., & Tennant, C. C. (2002). Cocaine use and cardiovascular complications. *Medical Journal of Australia, 177*(5), 260-262.
- Weir, E. (2000). Raves: a review of the culture, the drugs and the prevention of harm. *Canadian Medical Association Journal, 162*(13), 1843-1848.
- Voas, R. B., Johnson, M. B., & Miller, B. A. (2013). Alcohol and drug use among young adults driving to a drinking location. *Drug Alcohol Depend, 132*(1-2), 69-73.

BILAGOR

Bilaga 1: Enkäten

Några frågor om narkotika

STAD-sektionen (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) vill veta mer om narkotika på krogarna i Stockholm, t.ex. hur vanligt det är att kroggäster är narkotikapåverkade. Vem vet det bättre än Du som jobbar i restaurangbranschen? Därför riktar vi den här undersökningen till dig som går den här utbildningen. Din medverkan är givetvis frivillig.

Du svarar på frågorna helt anonymt.

När Du fyllt i formuläret så stoppa det i kuvertet och klistra igen.

1) Är du man eller kvinna?

- Man
 Kvinna

2) Hur gammal är du? _____ år.

3) Hur länge har du jobbat i restaurangbranschen? _____ år _____ månader.

4) Vad jobbar du som? Här kan du sätta flera kryss.

- Bartender
 Hovmästare
 Servitris/servitör
 Krögare
 Restaurangchef
 Driftansvarig
 Ordningsvakt (förordnad dörrvakt)
 Entrévärd
 Annat, nämligen _____

5) Händer det att du ser narkotikapåverkade gäster på krogen i Stockholm?

- Ja, nästan varje kväll
 Ja, någon gång i veckan
 Ja, någon gång i månaden
 Ja, någon gång halvåret
 Nej
 Vet ej

Kommentar: _____

6) Hur lätt tycker du att det är att se om en gäst är narkotikapåverkad?

- Mycket lätt
 Lätt
 Varken lätt eller svårt
 Svårt
 Mycket svårt
 Vet ej

Kommentar: _____

7) Har du sett någon bli erbjuden narkotika på krogen i Stockholm?

- Ja, nästan varje kväll
 Ja, senaste veckan
 Ja, senaste månaden
 Ja, senaste halvåret
 Ja, senaste året
 Nej
 Vet ej

Kommentar: _____

8) Har du sett någon ta narkotika på krogen i Stockholm?

- Ja, nästan varje kväll
- Ja, senaste veckan
- Ja, senaste månaden
- Ja, senaste halvåret
- Ja, senaste året
- Nej
- Vet ej

Kommentar: _____

9) Jämfört med 5 år sedan, finns det mer eller mindre narkotika på krogen i Stockholm idag?

- Det finns mer narkotika idag
- Ingen skillnad
- Det finns mindre narkotika idag
- Vet ej

Kommentar: _____

10) Har du någon gång bett en narkotikapåverkad gäst lämna krogen där du jobbar?

- Ja, en gång
- Ja, flera gånger
- Nej

Kommentar: _____

11) Tycker du att narkotikapåverkade gäster skall avvisas från krogen?

- Ja, alltid
- Ja, men bara om de missköter sig
- Nej
- Vet ej

Kommentar: _____

12) Tycker du att det skall vara olagligt att vara påverkad av narkotika?

- Ja
- Nej
- Vet inte

Kommentar: _____

13) Tycker du att narkotika skall vara lagligt på samma sätt som tobak och alkohol?

- Ja
- Nej
- Vet inte

Kommentar: _____

14) Om du skulle se någon ta narkotika på din krog vad skulle du göra? Här kan du sätta flera kryss.

- Kontakta en chef eller annan kollega
- Kontakta dörrpersonal
- Ringa polisen
- Vet inte
- Ingenting

Kommentar: _____

15) Har du någon gång blivit erbjuden något av följande narkotika? Sätt ett kryss för varje rad.

	Nej	En gång	2-4 ggr	5-20 ggr	Mer än 20 ggr
a) Hasch/Marijuana	☐	☐	☐	☐	☐
b) Amfetamin (eller liknande centralstimulantia)	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kokain	☐	☐	☐	☐	☐
d) Heroin i injektionsform	☐	☐	☐	☐	☐
e) Heroin i rökform	☐	☐	☐	☐	☐
f) Ecstasy	☐	☐	☐	☐	☐
g) LSD	☐	☐	☐	☐	☐
h) MOP	☐	☐	☐	☐	☐
h) Hallucinogena svampar	☐	☐	☐	☐	☐
i) Narkotikaklassade läkemedel utan recept (citodon, valium m fl)	☐	☐	☐	☐	☐
j) Annan typ av narkotika...	☐	☐	☐	☐	☐

...nämligen _____

Om du aldrig har blivit erbjuden narkotika hoppa till fråga 18.

16) Var blev du erbjuden att pröva narkotika? Sätt ett kryss för varje rad.

	Nej	Ja, en gång	Ja, flera ggr
a) På krogen (t ex nattklubb, bar, pub)	☐	☐	☐
b) Hos vänner (t ex privata fester)	☐	☐	☐
c) På svartklubb	☐	☐	☐
d) På festival	☐	☐	☐
e) På gatan	☐	☐	☐
f) På jobbet	☐	☐	☐
g) Utomlands	☐	☐	☐
h) Annat ställe...	☐	☐	☐

...nämligen _____

17) Har du blivit erbjuden narkotika på krogen i Stockholm?

- Ja, senaste veckan
- Ja, senaste månaden
- Ja, senaste halvåret
- Ja, senaste året
- Ja, men för flera år sedan
- Nej, har aldrig hänt

Kommentar: _____

18) Har du använt något eller några av följande narkotika? Sätt ett kryss för varje rad.

	Nej	En gång	2-4 ggr	5-20 ggr	Mer än 20 ggr
a) Hasch/Marijuana	☐	☐	☐	☐	☐
b) Amfetamin (eller liknande centralstimulantia)	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kokain	☐	☐	☐	☐	☐
d) Heroin i injektionsform	☐	☐	☐	☐	☐
e) Heroin i rökform	☐	☐	☐	☐	☐
f) Ecstasy	☐	☐	☐	☐	☐
g) LSD	☐	☐	☐	☐	☐
h) MOP	☐	☐	☐	☐	☐
h) Hallucinogena svampar	☐	☐	☐	☐	☐
i) Narkotikaklassade läkemedel utan recept (citodon, valium m fl)	☐	☐	☐	☐	☐
j) Annan typ av narkotika...	☐	☐	☐	☐	☐

...nämligen _____

Om du aldrig har använt narkotika hoppa till fråga 23.

19) När använde du narkotika senast?

- Senaste veckan
- Senaste månaden
- Senaste halvåret
- Senaste året
- Flera år sedan
- Har aldrig använt narkotika

Kommentar: _____

20) Var har du använt narkotika? Sätt ett kryss för varje rad.

	Nej	Ja, en gång	Ja, flera ggr
a) På krogen (t ex nattklubb, bar, pub)	☐	☐	☐
b) Hos vänner (t ex privata fester)	☐	☐	☐
c) På svartklubb	☐	☐	☐
d) På festival	☐	☐	☐
e) På gatan	☐	☐	☐
f) På jobbet	☐	☐	☐
g) Utomlands	☐	☐	☐
h) Annat ställe...	☐	☐	☐

...nämligen _____

21) Har du använt narkotika på krogen i Stockholm?

- Ja, en gång
- Ja, flera gånger
- Nej

Kommentar: _____

22) När använde du narkotika senast på krogen i Stockholm?

- Senaste veckan
- Senaste månaden
- Senaste halvåret
- Senaste året
- Flera år sedan
- Har aldrig använt narkotika

Kommentar: _____

23) Har du någon gång använt anabola androgena steroider (AAS) eller andra dopingpreparat utan läkarordination?

- Ja, senaste veckan
- Ja, senaste månaden
- Ja, senaste halvåret
- Ja, senaste året
- Ja, men för flera år sedan
- Nej, har aldrig använt dopingpreparat

Kommentar: _____

24) Vilken typ av krog arbetar du på?

- Bar/pub
- Restaurang
- Nattklubb
- Hotell
- Studentpub
- Annan typ, nämligen _____

Kommentar: _____

25) Vad tror du att krogen kan göra för att minska narkotikabruk/missbruk bland gäster och personal?
Tack för dina förslag! Vi är jätteintresserade av vad du som jobbar på krogen har för idéer.

26) Vad tror du att polisen och andra myndigheter kan göra för att minska narkotikabruk/missbruk bland gäster och personal?
Tack för dina förslag! Vi är jätteintresserade av vad du som jobbar på krogen har för idéer.

27) Vad tycker du om frågorna som du har svarat på? Här kan du sätta flera kryss.

- Mycket bra
- Bra
- Varken bra eller dåliga
- Dåliga
- Mycket dåliga
- Intressanta
- För personliga
- Svåra att förstå

Kommentar: _____

Stort TACK för Din medverkan!

Bilaga 2: Bakgrundsvariabler

ÅLDER ^a	ANTAL	%	
	Range: 18-66		
	Median: 25		
	Medel (sd): 28,2 (8,7)		
KÖN ^b			
	Kvinna	347	52,8
	Man	310	47,2
JOBBAR SOM ^c			
	Bartender	288	43,5
	Hovmästare	113	17,1
	Servitris/Servitör	348	52,6
	Krögare	20	3,0
	Restaurangchef	66	10,0
	Driftansvarig	98	14,8
	Ordningsvakt	5	0,8
	Entrévärd	20	3,0
	Annat	153	23,1
	Fyllt i flera alternativ	287	43,4

^a Missing var 9 (1,4%)

^b Missing var 8 (1,2%)

^c Missing var 3 (0,5%)

Bilaga 3: Drogförekomst på krogen

JÄMFÖRT MED FÖR 5 ÅR SEDAN, FINNS DET MER ELLER MINDRE NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM IDAG?	ANTAL	%
MER NARKOTIKA IDAG	136	20,6
INGEN SKILLNAD	61	9,2
MINDRE NARKOTIKA IDAG	36	5,5
VET EJ	427	64,7

^a Missing på frågan var 5 (0,8%)

HÄNDER DET ATT DU SER NARKOTIKAPÅVERKADE GÄSTER PÅ KROGEN I STOCKHOLM?	ANTAL	%
JA, NÄSTAN VARJE KVÄLL	44	6,6
JA, NÅGON GÅNG I VECKAN	142	21,5
JA, NÅGON GÅNG I MÅNADEN	184	27,8
JA, NÅGON GÅNG I HALVÅRET	149	22,5
NEJ	64	9,7
VET EJ	79	11,9

^a Missing på frågan var 3 (0,5%)

HUR LÄTT TYCKER DU ATT DET ÄR ATT SE OM EN GÄST ÄR NARKOTIKAPÅVERKAD?	ANTAL	%
MYCKET LÄTT	52	7,9
LÄTT	167	25,2
VARKEN LÄTT ELLER SVÅRT	291	44,0
SVÅRT	103	15,6
MYCKET SVÅRT	14	2,1
VET EJ	35	5,3

^a Missing på frågan var 3 (0,5%)

HAR DU SETT NÅGON BLI ERBJUDEN NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM?	ANTAL	%
JA, NÄSTAN VARJE KVÄLL	5	0,8
JA, SENASTE VECKAN	32	4,8
JA, SENASTE MÅNADEN	72	10,9
JA, SENASTE HALVÅRET	93	14,1
JA, SENASTE ÅRET	112	17,0
NEJ	315	47,7
VET EJ	31	4,7

^a Missing på frågan var 5 (0,8%)

HAR DU SETT NÅGON TA NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM?	ANTAL	%
JA, NÄSTAN VARJE KVÄLL	4	0,6
JA, SENASTE VECKAN	31	4,7
JA, SENASTE MÅNADEN	68	10,3
JA, SENASTE HALVÅRET	78	11,8
JA, SENASTE ÅRET	104	15,8
NEJ	348	52,8
VET EJ	26	3,9

^a Missing på frågan var 6 (0,9%)

Bilaga 4: Inställning till narkotika

TYCKER DU ATT NARKOTIKAPÅVERKADE SKALL AVVISAS FRÅN KROGEN?	ANTAL	%
JA, ALLTID	471	71,3
JA, MEN BARA OM DE MISSKÖTER SIG	147	22,2
NEJ	14	2,1
VET INTE	29	4,4

^a Missing på frågan var 4 (0,6%)

TYCKER DU ATT DET SKALL VARA OLAGLIGT ATT VARA PÅVERKAD AV NARKOTIKA?	ANTAL	%
JA	350	53,7
NEJ	161	24,7
VET INTE	141	21,6

^a Missing på frågan var 13 (2%)

TYCKER DU ATT NARKOTIKA SKA VARA LAGLIGT PÅ SAMMA SÄTT SOM TOBAK OCH ALKOHOL?	ANTAL	%
JA	69	10,6
NEJ	509	77,9
VET INTE	75	11,5

^a Missing på frågan var 12 (1,8%)

OM DU SKULLE SE NÅGON TA NARKOTIKA PÅ DIN KRÖG VAD SKULLE DU GÖRA?	ANTAL	%
KONTAKTA CHEF ELLER KOLLEGA	436	66,3
KONTAKTA DÖRRPERSONAL	407	61,9
RINGA POLISEN	251	38,1
VET INTE	16	2,4
INGENTING	14	2,1

^a Missing på frågan var 7 (1,1%)

HAR DU NÅGON GÅNG BETT EN NARKOTIKAPÅVERKAD GÄST LÄMNA KROGEN DÄR DU JOBBAR?	ANTAL	%
JA, EN GÅNG	120	18,3
JA, FLERA GÅNGER	168	25,6
NEJ	369	56,2

^a Missing på frågan var 8 (1,2%)

Bilaga 5: Erbjuden narkotika

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HASCH/MARIJUANA?	ANTAL	%
NEJ	151	23,7
JA	485	76,3

^a Missing på frågan var 29 (4,4%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HASCH/MARIJUANA?	ANTAL	%
NEJ	151	23,7
EN GÅNG	46	7,2
2-4 GÅNGER	139	21,9
5-20 GÅNGER	163	25,6
MER ÄN 20 GÅNGER	137	21,5

^a Missing på frågan var 29 (4,4%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN AMFETAMIN?	ANTAL	%
NEJ	415	70,9
JA	170	29,1

^a Missing på frågan var 80 (12%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN AMFETAMIN?	ANTAL	%
NEJ	415	70,9
EN GÅNG	41	7,0
2-4 GÅNGER	63	10,8
5-20 GÅNGER	45	7,7
MER ÄN 20 GÅNGER	21	3,6

^a Missing på frågan var 80 (12%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN KOKAIN?	ANTAL	%
NEJ	272	43,0
JA	361	57,0

^a Missing på frågan var 32 (4,8%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN KOKAIN?	ANTAL	%
NEJ	272	43,0
EN GÅNG	74	11,7
2-4 GÅNGER	115	18,2
5-20 GÅNGER	108	17,1
MER ÄN 20 GÅNGER	64	10,1

^a Missing på frågan var 32 (4,8%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HEROIN I INJEKTIONSFORM?	ANTAL	%
NEJ	558	96,5
JA	20	3,5

^a Missing på frågan var 87 (13,1%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HEROIN I INJEKTIONSFORM?	ANTAL	%
NEJ	558	96,5
EN GÅNG	10	1,7
2-4 GÅNGER	8	1,4
5-20 GÅNGER	1	0,2
MER ÄN 20 GÅNGER	1	0,2

^a Missing på frågan var 87 (13,1%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HEROIN I RÖKFORM?	ANTAL	%
NEJ	549	94,2
JA	34	5,8

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HEROIN I RÖKFORM?	ANTAL	%
NEJ	549	94,2
EN GÅNG	14	2,4
2-4 GÅNGER	16	2,7
5-20 GÅNGER	3	0,5
MER ÄN 20 GÅNGER	1	0,2

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN ECSTASY?	ANTAL	%
NEJ	323	53,0
JÄ	287	47,0

^a Missing på frågan var 55 (8,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN ECSTASY?	ANTAL	%
NEJ	323	53,0
EN GÅNG	70	11,5
2-4 GÅNGER	113	18,5
5-20 GÅNGER	73	12,0
MER ÄN 20 GÅNGER	31	5,1

^a Missing på frågan var 55 (8,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN LSD?	ANTAL	%
NEJ	445	75,7
JÄ	143	24,3

^a Missing på frågan var 77 (11,6%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN LSD?	ANTAL	%
NEJ	445	75,7
EN GÅNG	58	9,9
2-4 GÅNGER	56	9,5
5-20 GÅNGER	23	3,9
MER ÄN 20 GÅNGER	6	1,0

^a Missing på frågan var 77 (11,6%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN MOP?	ANTAL	%
NEJ	553	96,8
JÄ	18	3,2

^a Missing på frågan var 94 (14,1%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN MOP?	ANTAL	%
NEJ	553	96,8
EN GÅNG	4	0,7
2-4 GÅNGER	11	1,9
5-20 GÅNGER	2	0,4
MER ÄN 20 GÅNGER	1	0,2

^a Missing på frågan var 94 (14,1%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HALLUCINOGENA SVAMPAR?	ANTAL	%
NEJ	438	75,1
JÄ	145	24,9

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN HALLUCINOGENA SVAMPAR?	ANTAL	%
NEJ	438	75,1
EN GÅNG	53	9,1
2-4 GÅNGER	71	12,2
5-20 GÅNGER	17	2,9
MER ÄN 20 GÅNGER	4	0,7

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN NARKOTIKAKLASSADE LÄKEMEDEL UTAN RECEPT?	ANTAL	%
NEJ	405	69,0
JA	182	31,0

^a Missing på frågan var 78 (11,7%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN NARKOTIKAKLASSADE LÄKEMEDEL UTAN RECEPT?	ANTAL	%
NEJ	405	69,0
EN GÅNG	39	6,6
2-4 GÅNGER	79	13,5
5-20 GÅNGER	30	5,1
MER ÄN 20 GÅNGER	34	5,8

^a Missing på frågan var 78 (11,7%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN ANNAN TYP AV NARKOTIKA?	ANTAL	%
NEJ	461	89,3
JA	55	10,7

^a Missing på frågan var 149 (22,4%)

HAR DU NÅGON GÅNG BLIVIT ERBJUDEN ANNAN TYP AV NARKOTIKA?	ANTAL	%
NEJ	461	89,3
EN GÅNG	11	2,1
2-4 GÅNGER	23	4,5
5-20 GÅNGER	10	1,9
MER ÄN 20 GÅNGER	11	2,1

^a Missing på frågan var 149 (22,4%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: PÅ KROGEN	ANTAL	%
NEJ	240	43,1
JA, EN GÅNG	92	16,5
JA, FLERA GÅNGER	225	40,4

^a Missing på frågan var 108 (16,2%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: HOS VÄNNER	ANTAL	%
NEJ	179	30,0
JA, EN GÅNG	91	15,2
JA, FLERA GÅNGER	327	54,8

^a Missing på frågan var 68 (10,2%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: PÅ SVARTKLUBB	ANTAL	%
NEJ	391	75,6
JA, EN GÅNG	28	5,4
JA, FLERA GÅNGER	98	19,0

^a Missing på frågan var 148 (22,3%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: PÅ FESTIVAL	ANTAL	%
NEJ	336	62,2
JA, EN GÅNG	61	11,3
JA, FLERA GÅNGER	143	26,5

^a Missing på frågan var 125 (18,8%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: PÅ GATAN	ANTAL	%
NEJ	312	57,5
JA, EN GÅNG	88	16,2
JA, FLERA GÅNGER	143	26,3

^a Missing på frågan var 122 (18,3%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: PÅ JOBBET	ANTAL	%
NEJ	428	82,6
JA, EN GÅNG	47	9,1
JA, FLERA GÅNGER	43	8,3

^a Missing på frågan var 147 (22,1%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: UTOMLANDS	ANTAL	%
NEJ	228	39,9
JA, EN GÅNG	72	12,6
JA, FLERA GÅNGER	271	47,5

^a Missing på frågan var 94 (14,1%)

VAR BLEV DU ERBJUDEN NARKOTIKA: ANNAT STÄLLE	ANTAL	%
NEJ	326	91,1
JA, EN GÅNG	6	1,7
JA, FLERA GÅNGER	26	7,3

^a Missing på frågan var 307 (46,2%)

HAR DU BLIVIT ERBJUDEN NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM?	ANTAL	%
JA, SENASTE VECKAN	19	3,0
JA, SENASTE MÅNADEN	46	7,2
JA, SENASTE HALVÅRET	90	14,1
JA, SENASTE ÅRET	70	11,0
JA, MEN FÖR FLERA ÅR SEDAN	101	15,8
NEJ, HAR ALDRIG HÄNT	313	49,0

^a Missing på frågan var 26 (3,9%)

Bilaga 6: Var använt narkotika

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ KROGEN	ANTAL	%
NEJ	381	71,1
JA	155	28,9

^a Missing på frågan var 129 (19,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ KROGEN	ANTAL	%
NEJ	381	71,1
JA, EN GÅNG	61	11,4
JA, FLERA GÅNGER	94	17,5

^a Missing på frågan var 129 (19,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: HOS VÄNNER	ANTAL	%
NEJ	258	44,3
JA	325	55,7

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: HOS VÄNNER	ANTAL	%
NEJ	258	44,3
JA, EN GÅNG	86	14,8
JA, FLERA GÅNGER	239	41,0

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ SVARTKLUBB	ANTAL	%
NEJ	449	85,9
JA	74	14,1

^a Missing på frågan var 142 (21,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ SVARTKLUBB	ANTAL	%
NEJ	449	85,9
JA, EN GÅNG	20	3,8
JA, FLERA GÅNGER	54	10,3

^a Missing på frågan var 142 (21,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: FESTIVAL	ANTAL	%
NEJ	415	78,4
JA	114	21,6

^a Missing på frågan var 136 (20,5%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ FESTIVAL	ANTAL	%
NEJ	415	78,4
JA, EN GÅNG	41	7,8
JA, FLERA GÅNGER	73	13,8

^a Missing på frågan var 136 (20,5%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: GATAN	ANTAL	%
NEJ	450	86,0
JA	73	14,0

^a Missing på frågan var 142 (21,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ GATAN	ANTAL	%
NEJ	450	86,0
JA, EN GÅNG	21	4,0
JA, FLERA GÅNGER	52	9,9

^a Missing på frågan var 142 (21,4%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: JOBBET	ANTAL	%
NEJ	493	95,2
JA	25	4,8

^a Missing på frågan var 147 (22,1%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: PÅ JOBBET	ANTAL	%
NEJ	493	95,2
JA, EN GÅNG	13	2,5
JA, FLERA GÅNGER	12	2,3

^a Missing på frågan var 147 (22,1%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: UTOMLANDS	ANTAL	%
NEJ	357	64,3
JA	198	35,7

^a Missing på frågan var 110 (16,5%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: UTOMLANDS	ANTAL	%
NEJ	357	64,3
JA, EN GÅNG	56	10,1
JA, FLERA GÅNGER	142	25,6

^a Missing på frågan var 110 (16,5%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: ANNAT STÄLLE	ANTAL	%
NEJ	409	93,0
JA	31	7,0

^a Missing på frågan var 225 (33,8%)

VAR HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA: ANNAT STÄLLE	ANTAL	%
NEJ	409	93,0
JA, EN GÅNG	4	0,9
JA, FLERA GÅNGER	27	6,1

^a Missing på frågan var 225 (33,8%)

HAR DU ANVÄNT NARKOTIKA PÅ KROGEN I STOCKHOLM	ANTAL	%
JA, EN GÅNG	56	8,9
JA, FLERA GÅNGER	76	12,1
NEJ	494	78,9

^a Missing på frågan var 39 (5,9%)

NÄR DU ANVÄNDE DU NARKOTIKA SENAST PÅ KROGEN I STOCKHOLM	ANTAL	%
SENASTE VECKAN	13	2,2
SENASTE MÅNADEN	13	2,2
SENASTE HALVÅRET	32	5,5
SENASTE ÅRET	21	3,6
FLERA ÅR SEDAN	63	10,8
HAR ALDRIG ANVÄNT NARKOTIKA	441	75,6

^a Missing på frågan var 82 (12,3%)